

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Gerda Budraitė

Klinikinės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

Probleminių lošėjų lošimo patyrimas

Darbo vadovė:
Prof. Dr. Laimutė Bulotaitė

Vilnius
2019

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	7
1.1. Probleminio lošimo teorijos	7
1.1.1. Bendroji priklausomybių teorija	8
1.1.2. Atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės konceptas	10
1.1.3. Lošimą lemiančių veiksnių modelis	12
1.1.4. Reaktyvumo į stimulą paradigma	13
1.2. Reklamos įtaka lošimui	14
1.3. Lošimo poveikis probleminių lošėjų artimiesiems	16
1.4. Emocinės, kognityvinės ir fiziologinės lošimo pasekmės	18
1.5. Tyrimo tikslas	19
2. TYRIMO METODIKA	20
2.1. Teorinis tyrimo pagrindas	20
2.1.1. Kokybinės tyrimo paradigmos pasirinkimas	20
2.1.2. Teminės analizės metodo pasirinkimas	21
2.1.3. Tyrimo epistemologinių prielaidų pasirinkimas	21
2.2. Tyrimo dalyviai	22
2.2.1. Tyrimo dalyvių atrankos kriterijai ir paieškos būdai	22
2.2.2. Tyrimo dalyvių aprašymas	23
2.3. Instrumentai ir tyrimo eiga	24
2.3.1. Tyrimo vykdymo laikas ir vieta	24
2.3.2. Pusiau struktūruotas interviu	24
2.3.3. Interviu transkribavimas	27
2.4. Duomenų analizė	27
3. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	30
3.1. Probleminių lošėjų lošimo patyrimo aprašymas	30
3.1.1. Afektų labilumas lošimų kontekste	31
3.1.2. Įsitraukimas į lošimus	34
3.1.3. Saviapgaulė	35
3.1.4. Finansinės pasekmės	37

3.1.5. Pinigų įgijimo būdai lošimui	38
3.1.6. Savidestruktyvus elgesys lošimo kontekste	39
3.1.7. Lošimų sukeltos fiziologinės kūno reakcijos	40
3.1.8. Melas ir manipuliacijos aplinkinių atžvilgiu	41
3.1.9. Lošimų sukeltos elgesio reakcijos	41
3.1.10. Pasekmės santykiams	42
3.1.11. Pabėgimas nuo realybės	42
3.1.12. Savęs vaizdas po lošimo	43
3.2. Tyrimo rezultatų aptarimas kitų tyrimų kontekste	43
3.3. Probleminių lošėjų lošimo patyrimo struktūra	46
3.4. Tyrimo ribotumai ir tolimesnių tyrimų gairės	47
IŠVADOS	49
LITERATŪRA	51
PRIEDAI	54
1 priedas. Informacinis kvietimas dalyvauti tyrime	54
2 priedas. Bendras temų ir potemių sąrašas	55
3 priedas. Temų žemėlapis	63

SANTRAUKA

Probleminių lošėjų lošimo patyrimas. Tyrėja: Gerda Budraitė, Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Vilnius, 2019, 63 p.

Šio tyrimo tikslas yra aprašyti ir struktūruoti probleminių lošėjų subjektyvų lošimo patyrimą. Tyrime dalyvavo aštuoni asmenys (6 vyrai ir 2 moterys), laikantys save probleminiais lošėjais. Jų amžius svyruoja nuo 23 iki 38 metų (vidurkis – 28 metai). Tikslui pasiekti naudojama fenomenologinė kokybinė tyrimo strategija, duomenys renkami atliekant pusiau struktūruotus interviu, o analizuojami naudojant teminės analizės metodą. Tyrimo rezultatai atskleidė 12 bendrų temų probleminių lošėjų patyrimuose: finansinės pasekmės, savidestruktyvus elgesys lošimo kontekste, lošimų sukeltos fiziologinės kūno reakcijos, lošimų sukeltos elgesio reakcijos, afektų labilumas lošimų kontekste, saviapgaulė, pinigų įgijimo būdai lošimui, įsitraukimas į lošimus, melas ir manipuliacijos aplinkinių atžvilgiu, pasekmės santykiams, pabėgimas nuo realybės ir savęs vaizdas po lošimo. Atliktas tyrimas rodo, kad lošimo patyrimas nėra linijinis – visi lošimo patyrimo aspektai yra glaudžiai susiję ir sąveikaujantys tarpusavyje.

Raktiniai žodžiai: probleminis lošimas, lošimo patyrimas, kokybinis tyrimas, teminė analizė

SUMMARY

Gambling Experience of Problem Gamblers. Researcher: Gerda Budraitė, Vilnius University, Faculty of Philosophy, Vilnius, 2019, 63 p.

The purpose of this study is to describe and structure the subjective gambling experience of problem gamblers. The study included eight participants (6 men and 2 women) who consider themselves to be problem gamblers. Their age ranges from 23 to 38 years (average of 28 years). To achieve this goal, a phenomenological qualitative research strategy was used, data were collected through semi-structured interviews and analyzed using the thematic analysis method. The results of the study revealed 12 common topics in the experience of problem gamblers: financial consequences, self-destructive behavior in the context of gambling, gambling-induced physiological body reactions, gambling-induced behavioral responses, lability of affect in the context of gambling, self-deception, acquisition of money for gambling, involvement in gambling, lies and manipulation directed to others, consequences for relationships, escape from reality and self-image after gambling. The study shows that gambling experience is not linear: all aspects of gambling experience are closely related and interact with each other.

Keywords: problem gambling, gambling experience, qualitative study, thematic analysis

PRATARMĖ

Azartiniai lošimai tampa vis labiau paplitę šiuolaikinėje visuomenėje, ypač atsižvelgiant į tai, kaip lengvai pasiekiami yra šios pramogos. Norint lošti azartinius žaidimus, šiandien užtenka turėti išmanųjį įrenginį ir internetą, kadangi tokiu būdu įvairūs lošimai lengvai prieinami. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų UAB „Vilmorus“ bendradarbiaujant su Mykolo Romerio universitetu atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenys rodo, kad labiausiai paplitusios yra įvairios formos dalyvauti loterijose: perkant loterijos bilietą (nurodė 65% apklaustų respondentų), perkant momentinės loterijos bilietą (35%), perkant loterijos bilietą internete, dalyvaujant e-loterijoje (6%) (Navaitis ir Gaidys, 2017). Kiek mažiau paplitusios lažybos lažybų punkte dėl sporto (4%) ir kitų įvykių (1%) bei lošimai kazino, A ir B kategorijos lošimų automatais (2%), lošimai internete ar su draugais, pažįstamais (3%) ir galiausiai lošimai neregistruotose lošimų vietose (1%) (Navaitis ir Gaidys, 2017). Probleminio lošimo paplitimas pasaulyje svyruoja nuo 0,12% iki 5,8%, o Europoje – 0,12–3,4% (Calado & Griffiths, 2016). Nors priklausomybės nuo lošimų mastas Lietuvoje nėra aiškus, 2019 m. balandžio 30 d. Lošimų priežiūros tarnybos skelbiamais duomenimis, apribojusių savo galimybę lošti asmenų registre įregistruoti 8096 prašymai neleisti lošti ir dalyvauti nuotoliniuose lošimuose.

Tyrimų probleminio lošimo tematika trūksta. Ypač jų stoka jaučiama Lietuvoje. Daug dažniau azartinių lošimų priklausomybė tyrinėjama kitų priklausomybių kontekste, todėl jų tarpe nublanksta. Tačiau ši priklausomybė yra itin įdomi ir skiriasi nuo kitų priklausomybių, kaip priklausomybė nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų, kadangi lošimas nepalieka jokių išorinių žymių, tačiau taip pat gali sutrikdyti asmeninę, šeimos ir net visuomenės gerovę. Norint geriau suprasti priklausomybę nuo azartinių lošimų, svarbu įsigilinti į tai, ką išgyvena patys lošėjai – kokios mintys, jausmai jiems kyla, kokius pojūčius jie patiria prieš lošiant, lošimo metu ir po lošimo. Negausiuose azartinių lošimų tyrimuose retai naudojami kokybiniai tyrimo metodai, nepaisant to, kad jie geriausiai teikia įžvalgas apie tikrąsias problemas, su kuriomis susiduria probleminiai lošėjai ar jų artimieji. Taigi, šiuo tyrimu ir bus siekiama iširti, aprašyti ir suteikti skaitytojui galimybę įsijausti į tai, kaip probleminiai lošėjai patiria lošimą.

1. ĮVADAS

Laikui bėgant keitėsi tai, kaip suprantama lošimų priklausomybė. Dar visai neseniai, TLK-10-AM klasifikacijoje patologinis potraukis azartiniams lošimams buvo priskiriamas įpročių ir potraukių sutrikimams, tačiau naujoje TLK-11 versijoje, kurią 2018 metų birželio mėnesį paskelbė Pasaulio sveikatos organizacija, sutrikimas buvo pervadintas į azartinių lošimų sutrikimą ir priskirtas sutrikimams dėl priklausomybę keliančio elgesio. Kartu buvo išplėstas minimo sutrikimo apibrėžimas, kuris anksčiau apsiribojo dažnai pasikartojančio potraukio azartiniams lošimams epizodu, kurie taip užvaldo asmens gyvenimą, kad atsisakoma socialinių, darbinių, materialinių ir šeiminių vertybių bei įsipareigojimų, apibrėžimu. Naujoje versijoje azartinių lošimų sutrikimas apibūdinamas kaip nuolatinis ir pasikartojantis azartinių lošimų elgesio modelis, kuris gali būti internete arba neprisijungus, pasireiškiantis sumažėjusia azartinių lošimų kontrole, didėjančia azartiniams lošimams teikiama pirmenybe, kol šie tampa svarbesni už kitas dominančias ir kasdienes veiklas, bei azartinių lošimų tęsimu ar eskalavimu, nepaisant neigiamų pasekmių atsiradimo. Kaip ir ankstesnėje TLK versijoje, taip ir naujoje pabrėžiama, kad šis elgesio modelis yra pakankamai sunkus, kadangi gali smarkiai pabloginti asmenines, šeimos, socialines, edukacines, profesines ir kitas svarbias veiklos sritis. Azartinių lošimų elgesio modelis gali būti nuolatinis arba epizodinis ir pasikartojantis.

1.1. Probleminio lošimo teorijos

Lošimo elgesio teorijos daugiausiai yra nukreiptos į patologinius ar probleminius lošėjus. Teorijos, kurios apima tik probleminį lošimą yra neišsamios. Identifikuoti azartinių lošimų motyvus tarp individų, pasiskirsčiusių per visą kontinuumą (nuo neprobleminio, dažniausiai socialinio, lošimo iki probleminio lošimo), yra būtina, kad geriau suprasti kuo skiriasi probleminiai lošėjai nuo neprobleminių. Azartinių lošimų etiologija buvo aptariama ir išnagrinėta iš daugybės perspektyvų, kurių dauguma pagrįstos numanomomis ar aiškiais prielaidomis apie motyvaciją. Tyrimai apie patologinio lošimo kilmę yra reti ir mes neturime gero suvokimo apie veiksnius, kurie lemia jo vystymąsi. Taip yra todėl, kad kol kas nėra jokios išsamios, tvirtą empirinį pagrindą turinčios patologinio lošimo teorijos. Patologinis lošimas turi bendrų požymių su kitomis priklausomybėmis, kurioms egzistuoja empiriškai pagrįsti, gerai suformuluoti koncepciniai modeliai. Todėl būtų tikslinga peržvelgti, kaip patologinis lošimas aiškinamas esamų priklausomybės modelių kontekste.

1.1.1. Bendroji priklausomybių teorija

Kognityviniu požiūriu individus lošti motyvuoja noras laimėti pinigų arba įgyti turto, o lošimų sutrikimai kyla dėl klaidingo suvokimo apie savo galimybes laimėti (Ladouceur & Walker, 1998). D. F. Jacobs Bendroji priklausomybių teorija (angl. *General Theory of Addictions*) (1986), kuria buvo siekiama paaiškinti priklausomybių raidą, kartu ir probleminio lošimo, nurodo, kad probleminis lošimas randasi iš lėtinio hipotenzinio susijaudinimo, patiriamo kaip nuobodulys ir tuštumos jausmas, bei neigiamo savęs vaizdo ir menkos savivertės. Autorius teigia, kad priklausomybių elgesio modelis formuojasi, kai žmonės naudoja medžiagas ar užsiima veikla, kad pakeistų savo susijaudinimo lygį taip, jog jie galėtų pabėgti nuo savo egzistavimo realybės. Šiuo požiūriu, veikla, kuria užsiimama nėra problemos priežastis, o greičiau jos simptomas.

Pasak Jacobs, dauguma žmonių kartais naudoja medžiagas ar veiklas tam, kad kontroliuotų savo nuotaikos būsenas (vartoja alkoholį, geria kavą, sportuoja, eina apsipirkti, valgo šokoladą ir kt.), tuo tarpu probleminiai lošėjai pasikliauja lošimu tam, kad palaikytų savo norimą nuotaikos būseną ar susijaudinimo lygį (1986). Todėl, jei probleminis lošėjas naudoja lošimą tam, kad atsiribotų nuo tam tikrų neigiamų minčių ir jausmų savo gyvenime, tai tikėtina, jog jie užsiims šia veikla dažniau. Panašiai, McCormick (1988) apibūdino du sutrikdytų lošėjų tipus: lėtinis nepakankamai stimuliuojamas lošėjas ir periodiškai depresyvus lošėjas. Taigi, lošti azartinius lošimus vienus motyvuoja noras patirti stimuliavimą ar jaudulį, noras pabėgti nuo nuobodulio ir/ arba noras pabėgti arba susidoroti su depresija, nerimu ir neigiamu savęs vaizdu.

Jacobs (1988) apibrėžė priklausomybę kaip "priklausomą būseną, įgytą į priklausomybes linkusio asmens per ilgesnį laiką, bandant pataisyti lėtinio streso būklę". Žiūrint iš šios perspektyvos, priklausomo elgesio modeliai gali būti suvokiami kaip savireguliacijos ar elgesio su savimi forma. Nors pripažįstama fiziologinių ir psichologinių veiksnių keliamo polinkio į priklausomą elgesį įtaka, šios perspektyvos šviesoje pacientui skiriama atsakomybė aktyviai siekti labiau tinkamų alternatyvų ieškojimą, kad pakeisti netinkamus ir žalingus būdus tvarkytis su patiriamu stresu.

Bendrojoje priklausomybių teorijoje išskiriami du kartu egzistuojantys ir tarpusavyje sąveikaujantys veiksniai, stiprinantys ir palaikantys priklausomo elgesio modelius (Jacobs, 1988):

1. **Fiziologinis susijaudinimo lygis, suvokiamas kaip chroniškai hipotenzinis ar hipertenzinis.** Literatūroje mažumos žmonių, patenkačių į bet kurią kraštutinį susijaudinimo lygį, yra vadinami „mažintojais“ (angl. *reducer*) ir „stiprintojais“ (angl. *enhancer*) (Petrie, 1967; Ogbourne, 1974, cit. iš Jacobs, 1988). Ramybės būsenoje mažintojai pasižymi

pernelyg didelio mobilumo būseną (aukštas susijaudinimas, įtampa), tuo tarpu stiprintojai ramybės būsenoje pasižymi nepakankamo mobilumo būseną (žemas susijaudinimas, nuobodulys). Bet kuri iš šių ekstremalių susijaudinimo būsenų laikoma aversyvia. Todėl galima tikėtis, kad abi grupės bandys atrasti ir įsitraukti į veiklą, kuri leistų jiems jaustis geriau. Nors, pasak autoriaus, ne visi mažintojai ir stiprintojai yra linkę įgyti priklausomybę. Nepaisant to, subjektyviai suvokiamos aversinės susijaudinimo būsenos pastovumas yra viena iš dviejų būtinų predisponuojančių sąlygų priklausomybės vystymuisi.

2. Antroji priklausomybės vystymąsi predisponuojanti sąlyga yra **vaikystė ir paauglystė, kuriai būdingi gilūs nepakankamumo, nepilnavertiškumo jausmai ir visapusiškas tėvų ar kitų svarbių asmenų atmetimo jausmas**. Tikėtina, kad tokie jausmai skatins elgesį ir įsitraukimą į veiklą, kuri sumažintų šį psichologinį distresą ir kančią. Žmonėms, gyvenantiems tokiose nepakeliamose ir varginančiose aplinkybėse, yra prieinamos kelios alternatyvos. Viena iš jų apima tinkamą atsaką, didinant pastangas socialiniam priėmimui pasiekti. Antra alternatyva – reaguoti besipriešinant antisocialinio tipo piktu ir agresyviu elgesiu. Trečia (gerokai retesnė reakcija) – apsimestinais nesirūpinti ir palikti nemalonią aplinką, pabėgant į savo fantazijas, kur asmuo yra sėkmingas, galingas ir mylimas.

Jacobs (1988) prognozavo, kad žmonės su chronišku normos neatitinkančiu susijaudinimo lygiu, kurie taip pat yra linkę reaguoti į nepilnavertiškumo ir atmetimo jausmus neigimu ir kompensacinėmis fantazijomis, yra didžiausioje rizikoje priklausomo elgesio modeliui įgyti. Tokie žmonės yra ypatingai pažeidžiami paauglystėje, raidos stadijoje, kai vyrauja aukštas tiek fiziologinio, tiek psichosocialinio streso lygis. Atsižvelgiant į šias sąveikaujančias sąlygas palankioje aplinkoje, autorius pasiūlė, kad nepriklausomai nuo pasirinktos priklausomybę sukeliančios medžiagos ar veiklos, jos tęstinis vartojimas priklausys nuo to, ar jis pasižymi trimis požymiais:

1. **Jis aptemdo realybės tikrinimą**. Specifiškai, dėmesys laikinai nukreipiamas nuo lėtinės aversinės susijaudinimo būsenos. Tai gali atsirasti dėl suvartotos medžiagos fiziologinio poveikio ir/arba būdo, kuriuo veikla (pvz., azartiniai lošimai) taip sutelkia dėmesį į konkretų, čia ir dabar vykstantį įvykį, jog aversiniai gyvenimo aspektai yra aptemdomi.
2. **Jis mažina savikritiškumą ir savimonę**. Tai pasiekama per vidinį kognityvinį pokytį, kuris atitraukia nuo susirūpinimo savo asmeniniu ir socialiniu nepilnavertiškumu. Dažnai tai palaiko ir sustiprina ypatingos aplinkybės, kuriose vyrauja priklausomybę sukeliantis elgesio modelis, pavyzdžiui, bare, lošimo įstaigoje, lenktynių trasoje, restorane, vakarėlyje

ir kt. Bet kuriose iš minėtų aplinkybių, elgesys, kuris būtų neigiamai vertinamas ar atmestas kitoje aplinkoje, yra priimamas ar netgi skatinamas.

3. **Jis sukelia savimeilę glostančias svajas apie save.** Šios fantazijos apie norų išsipildymą padeda palengvinti prielaidų apie pasikeitusią tapatybę kėlimą, kuomet savęs vaizdas ir/ar socialinės sąveikos yra suvokiamos kaip sustiprintos ir sėkmingos.

Nepaisant to, ar priklausomo elgesio modelis yra naudojamas atskirtyje, ar socialinėje aplinkoje, padidėjus šių trijų požymių dažnumui ir intensyvumui, taip pat padidėja tikimybė, kad asmuo peržengs į disociatyvinę būseną. Jacobs (1988) atliko tyrimą, kurio metu aiškinosi, ar priklausomiems asmenims kyla disociacijos pojūtis užsiimant veikla, atitinkančia jų priklausomo elgesio modelį, lyginant juos su nepriklausoma imtimi. Tyrimo metu buvo užduodami 4 klausimai:

1. Ar kada nors jautėtės lyg transo būsenoje, užsiimdami šia veikla?
2. Ar kada nors jautėtės lyg perėmę kitą tapatybę, užsiimdami šia veikla?
3. Ar kada nors jautėtės lyg „išėję iš savęs“, stebite save užsiimant šia veikla?
4. Ar kada nors patyrėte atminties užtemimą užsiimdamas šia veikla?

Tyrimo rezultatai parodė, kad skirtingų tipų priklausomi asmenys (įskaitant ir probleminius lošėjus), patiria tokio paties pobūdžio disociacinę būseną, atskiriančia juos nuo nepriklausomos tiriamųjų imties, kaip ir kiti priklausomi asmenys, vartodami tas pačias medžiagas ar užsiimdami ta pačia veikla. Vadinasi, probleminių lošėjų ir kitų priklausomų asmenų patirtis apima disociatyvinę būseną, užsiimant veikla, atitinkančia jų priklausomo elgesio modelį.

1.1.2. Atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės konceptas

Vienas pagrindinių psichologinių faktorių, lemiančių įsitraukimą į priklausomo tipo elgesį, yra atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės (ang. *Escapism*). Jau pats pavadinimas nusako atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės reikšmę – žmonių polinkį pabėgti nuo realybės, dažniausiai tuomet, kai ji yra nemaloni. Kuo, Lutz & Hiler (2016) išskiria dviejų tipų atitrūkimą nuo gyvenimo tikrovės:

1. **Pasyvus atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės**, kuris tik laikinai nukreipia dėmesį nuo esamos realybės, problemų, su kuriomis susiduria asmuo, ir jų keliamo streso. Ši atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės forma apima filmų ir serialų žiūrėjimą, muzikos klausymąsi ir kitas pasyvaus pobūdžio veiklas.
2. **Aktyvus atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės**, kuris ne tik nukreipia dėmesį nuo realybės ir jaučiamo streso, tačiau leidžia aktyviai įsitraukti į savo fantazijas. Ši atitrūkimo nuo

gyvenimo tikrovės forma apima veiklas, reikalaujančias aktyvaus asmens įsitraukimo, pavyzdžiui, į kompiuterinius žaidimus, azartinius lošimus ir kt.

Tuo tarpu Henning ir Vorderer (2001) išskyrė tris atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės rūšis:

1. **Sociologinis atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės.** Tai seniausia atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės sąvoka iš trijų. Juo remiantis, negatyvi patirtis darbo aplinkoje gali sukelti svetimumo jausmą, kurio stengdamiesi išvengti žmonės didžiąją savo laisvo laiko dalį praleidžia užsiimdami veikla, leidžiančia pabėgti nuo esamos realybės. Toji negatyvi patirtis gali susidėti iš įvairių situacijų, ar tai būtų prasti santykiai su kolegomis, ar griežtas viršininkas, kuris nepalauja visko kritikavęs, apibendrintai tai sumažina individo pasitenkinimą gyvenimu, nuo ko jis ir stengiasi pabėgti.

2. **Socialinis-psichologinis atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės.** Ši atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės rūšis atspindi tik žmonių bandymą kompensuoti socialinės sąveikos trūkumą savo gyvenime – tai labai glaudžiai siejasi su parasocialiniu sąveikavimu. Socialinės sąveikos trūkumas nereiškia, kad individas su niekuo nebendruoja, o greičiau, kad jis yra nepatenkintas savo santykiais ir todėl yra linkęs juos kompensuoti būtent atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės būdu.

3. **Individualus-psichologinis atitrūkimas nuo gyvenimo tikrovės.** Ši pabėgimo nuo realybės forma išsiskiria tuo, kad nėra paskatinta ar tiesiogiai sukelta išorinių veiksnių. Autoriai šį atitrūkimą nuo gyvenimo tikrovės sieja su pažinimo poreikio lygiu, kuris atspindi žmonių požiūrį į mąstymą. Pasak jų, žmonės, kurių pažinimo poreikis yra žemas, jaučiasi prasčiau, kai neturi veiklos, kuria galėtų užsiimti, nes tada jiems nelieka nieko kito, kaip tik galvoti. Tai nereiškia, kad užsiimdami kažkuria atitrūkimo nuo gyvenimo tikrovės veikla jie visai negalvoja, tačiau jiems sunkiau mąstyti autonomiškai.

Probleminiai lošėjai, naudojantys azartinius lošimus, kaip būdą pabėgti nuo nemalonios nuotaikos būsenos, pažymi tęsiantys savo azartinius lošimus net suvokdami, jog tęstinis lošimas neišspręs jų ilgalaikių problemų (Wood & Griffiths, 2007). Nepaisydami neigiamų pasekmių, probleminiai lošėjai atsisuka į šią nuotaiką keičiančią veiklą, kad išvengtų nuobodulio ir vienišumo jausmų. Tad nepakankamas gebėjimas reguliuoti savo afektą gali būti rizikos faktorius, skatinantis atitrūkimą nuo gyvenimo tikrovės, kuris motyvuoja ir skatina lošimą.

1.1.3. Lošimą lemiančių veiksnių modelis

Remdamiesi daugybe klinikinių stebėjimų su problemineis lošėjais ir integruojant juos su literatūra, Blaszczyński ir Nower išskėlė probleminių lošimą lemiančių kelių modelį (angl. *Pathways Model*) (2002). Jie teigė, kad egzistuoja bendri veiksniai, darantys įtaką visiems probleminiams lošėjams, tokie kaip pasiekiamumas ir prieinamumas, klasikinio ir operantinio sąlygojimo pastiprinimai, susijaudinimo poveikis ir šališkos kognityvinės schemos. Tačiau jie išskyrė tris skirtingus kelius, vedančius į probleminių lošimą, kurie remiasi trimis pagrindinėmis motyvuojančiomis jėgomis, skatinančiomis skirtingus probleminius lošėjus lošti:

1. **Elgesio sąlygojamas probleminis lošimas.** Šie lošėjai nėra patologiškai sutrikdyti, tačiau perdėtai lošia dėl savo prastų sprendimų bei sprendimų priėmimo strategijų. Bet kokios savybės, kaip mąstymas apie lošimus, depresija, nerimas, kitų medžiagų vartojimas, yra laikomos jų perdėto lošimo pasekmėmis, o ne priežastimis. Šie lošėjai dažniausiai yra motyvuoti ieškoti pagalbos ir dalyvauti gydymo procese bei po gydymo atkurti kontroliuojamą lošimų lygį.
2. **Emociškai pažeidžiami probleminiai lošėjai.** Jiems būdingas polinkis būti emociškai jautriems. Ši grupė lošėjų naudoja lošimus, kaip būdą nuotaikos būsenai pakeisti ir/arba specifiniams psichologiniams poreikiams patenkinti. Šie lošėjai demonstruoja aukštesnius ankstyvosios psichopatologijos lygius, įskaitant depresiją, nerimą, priklausomybę nuo kitų medžiagų ir trūkumus, susijusius su susidorojimo su kylančiu stresu strategijomis. Jie yra linkę į vengiantį bei pasyviai agresyvių elgesį ir naudoja lošimą kaip emocinio palengvėjimo priemonę, veikiančią per disociaciją ir nuotaikos modifikavimą. Šių lošėjų psichologinė disfunkcija daro juos atsparesnius gydymui ir netinkamus kontroliuojamam lošimui. Gydymas turi būti koncentruotas ties lošimo elgesiu bei priežastiniu lošėjo pažeidžiamumu.
3. **Antisocialūs impulsyvūs probleminiai lošėjai.** Jie turi neurologinius ar neurocheminius biologinius sutrikimus. Jie taip pat pasižymi panašiu psichosocialiniu pažeidžiamumu, kaip ir antro tipo probleminiai lošėjai. Tačiau šiems lošėjams taip pat būdingas antisocialios asmenybės sutrikimas bei impulsyvumas ir/arba aktyvumo ir dėmesio sutrikimai. Autoriai teigia, kad šie lošėjai turi polinkį ieškoti veiklos, teikiančios apdovanojimą (tokios kaip lošimas) tam, kad gautų stimuliacijos. Taip pat jie linkę būti kliniškai impulsyvūs ir demonstruoti įvairaus pobūdžio problemas, nepriklausančias nuo lošimų. Šios problemos apima piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis, mažą nuobodulio toleranciją, pojūčių siekimą, kriminalinį elgesį, prastus santykių įgūdžius, antisocialų elgesį šeimos istorijoje ir alkoholizmą. Lošimai

dažniausiai prasideda ankstyvame amžiuje, pasižymi greita pradžia ir vyksta be saiko. Šie lošėjai yra mažiau motyvuoti siekti gydymo, mažiau linkę laikytis taisyklių ir prastai reaguoja į visas intervencijas.

Visus tris pogrupius veikia aplinkos kintamieji, sąlygojimas ir kognityviniai procesai, tačiau, gydymo požiūriu, kiekvienam iš jų bus būdingi konkretūs poreikiai.

1.1.4. Reaktyvumo į stimulą paradigma

Reaktyvumo į stimulą paradigma (angl. *Cue Reactivity Paradigm*) yra kilusi iš klasikinio sąlygojimo teorijos ir buvo plačiai naudojama narkotikų ir alkoholio vartojimo tyrimuose, siekiant išsiaiškinti fiziologines ir subjektyvias individų reakcijas, sukeltas su narkotinėmis ir alkoholinėmis medžiagomis susijusių stimulų, siejamas su ankstesniais šių medžiagų vartojimo epizodais (Carter & Tiffany, 1999). Teigiama, kad tam tikri stimulai ar užuominos (pvz., vaizdai, garsai, aplinka ar vidinės būsenos tokios, kaip įtampa ar nuobodulys), per jų pakartotinį poravimą su priklausomybę keliančiu elgesiu (pvz., psichoaktyvių medžiagų vartojimu), gali sukelti išskirtinius fiziologinio atsako modelius (pvz., padidėjusį širdies ritmą) bei psichologines reakcijas (pvz., troškimą ar potraukį). Toks atsakas formuoja motyvacinį pagrindą įsitraukti į priklausomą elgesį (pvz., narkotikų ar alkoholio siekimas), o šio elgesio tikimybė didėja per operantinį sąlygojimą, kadangi priklausomybę keliančių medžiagų poveikis teigiamai pastiprina elgesį (MacKillop & De Wit, 2013).

Pasak Sodano ir Wulfert (2010), Reaktyvumo į stimulą paradigma taip pat naudinga, siekinat suprasti priklausomybę nuo elgesio, pavyzdžiui, pataloginį lošimą. Daroma prielaida, kad azartinis lošimas išugdomas veikiant teigiamam pastiprinimui (protarpiais gaunant piniginius laimėjimus). Kontaktas su generalizuotu pastiprinančiu faktoriumi (pinigais) sukelia susijaudinimą ir fiziologinį sužadimą. Laikui bėgant šios reakcijos ne tik sukelia norą lošti, tačiau su lošimu susiejami ir kiti stimulai ir galiausiai šios reakcijos yra sukeltos daugybės išorinių situacijų ir vidinių būsenų, kurios buvo susietos su azartiniu lošimu.

Keletas tyrimų parodė, kad įsitraukimas į azartinius lošimus yra susijęs su padidėjusiu fiziologiniu sužadimu ir subjektyviu susijaudinimu. Šios reakcijos į su lošimais susijusius stimulus buvo iširtos tiek laboratorinėje (Wulfert, Franco, Roland & Hartley, 2008), tiek natūralioje aplinkoje (Moodie & Finnigan, 2005) vykdytuose tyrimuose. Toks reagavimas buvo pastebėtas ir paprašius lošėjų paprasčiausiai apibūdinti ar įsivaizduoti lošimo situacijas (Blanchard, Wulfert, Freidenberg, & Malta, 2000; Sharpe, 2004).

Yra ir daugiau skirtingų požiūrių į probleminį lošimą sukeliančius motyvacinis faktorius. Vieni teigia, kad azartiniai lošimai yra tik žaidimo forma, skirta linksmybėms ir malonumui (Klingemann, 1995). Psichodinaminiai teoretikai teigia, kad lošti kai kuriuos žmones nesąmoningai motyvuoja jų mazochistinis noras pralaimėti (Bergler, 1958), kiti lošimus naudoja kaip būdą konfliktams susijusiems su tėvais atkurti ar juos spręsti (Rosenthal & Rugle, 1994). Kadangi dauguma teorijų daugiausiai dėmesio skyrė azartinių lošimų motyvacijai tarp patologinių lošėjų, neaišku, kokių mastu šie motyvai gali būti generalizuojami nepatologiniams asmenims. Probleminiai ir neprobleminiai lošėjai gali turėti skirtingus azartinių lošimų motyvus. Pavyzdžiui, galbūt tik probleminiai lošėjai yra motyvuoti pabėgti nuo nuobodulio. Be to, žmonės, kurie lošia ne problematiškai, gali turėti panašių motyvų, bet mažesniais lygiais. Taigi, galbūt motyvaciniai skirtumai daugiausiai randasi motyvacijos laipsnyje, o ne tipe.

1.2. Reklamos įtaka lošimui

Daugybė azartinių lošimų skelbimų ir reklamų vaizduoja lošimą kaip prabangaus gyvenimo būdo dalį, kupiną jaudulio ir skatinančio fantazuoti (Derevensky et al., 2009). Tokie vaizdai gali privilioti žmones, įtikindami juos, kad toks prabanga pasižymintis gyvenimo būdas yra lengvai pasiekiamas. Nors azartinių lošimų reklamos poveikis yra mažai tyrinėtas, kai kurie tyrimai atskleidžia galimą reklamos poveikį žmonėms, ypač jaunimui. Tyrinėdami paauglių loterijos bilietų pirkimus, Felsher ir kt. (2004) teigia, jog dauguma jų nurodė daugiausiai loterijos bilietų reklamų matę per televiziją, ant reklaminių stendų, laikraščiuose bei žurnaluose. Taip pat didelė dalis paauglių pranešė, jog pastebi loterijų bilietus savo lankomų vietinių parduotuvių kasose. Net 39% jaunuolių, teigusių, jog matė bet kokio tipo loterijos bilietų reklamas, pripažino, jog būtų labiau linkę nusipirkti bilietą po to, kai pamatė reklamą. Situaciją Lietuvoje atspindi visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Vilmorus“ 2017 metų pradžioje atlikta gyventojų apklausa, kurioje dalyvavo respondentai nuo 18 metų iš 21 Lietuvos miesto ir 26 kaimų. Net 71% respondentų nurodė, jog dalyvauja loterijose, beveik trečdalis jų nurodė loterijos bilietus pirkę iki jiems suėjo 18 metų (16,5% nurodė pirkę loterijos bilietus būdami jaunesni nei 16 metų). 72% respondentų mano, jog loterijų reklama daro įtaką asmens apsisprendimui dalyvauti loterijose.

Kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo paaugliai nuo 13 iki 17 metų, parodė, jog visa jaunuolių imtis buvo susipažinusi su azartinių lošimų reklamomis ir kad lošimai buvo jų gyvenimiškos patirties dalis per jų bendraamžius, šeimos narius ir bendruomenę (Korn et al., 2005). Tyrimas atskleidė, jog reklamose azartinis lošimas demonstruojamas kaip įdomus ir jaudinantis, jis

atspindi vieną iš pabėgimo nuo realybės formų ir parodo, kad bet kas gali laimėti. Naudodami kokybinę metodiką, Derevensky ir kt. (2009) ištyrė 143 jaunuolius nuo 12 iki 19 metų amžiaus ir nustatė, kad yra bendras suvokimas, kad azartinių lošimų reklamos demonstruoja lošimus kaip įdomius, jaudinančius, malonius ir teikiančius galimybę lengvai užsidirbti pinigų. Jaunuoliai nurodė, kad reklamose jų dėmesį labiausiai atkreipia tokie azartinių lošimų reklamų požymiai: ryškios ir mirksinčios spalvos, įžymių žmonių naudojimas, provokuojančios moterys (dažniausiai internetinių lošimų svetainėse) bei ekstravagantiškas lošimų pateikimas. Kai kurie dalyviai išreiškė nepasitenkinimą azartinių lošimų reklamomis dėl jų didelio paplitimo visur, pavyzdžiui, televizijoje, ar pernelyg didelio skaičiaus reklaminių pranešimų, iššokančių naršant internetinėse svetainėse (Derevensky et al., 2009). Nors jaunuoliai, dalyvavę tyrime, žino, jog jiems teisiškai draudžiama dalyvauti reguliuojamose azartinių lošimų formose, jie mano, kad azartinių lošimų reklama nukreipta į juos.

Švedijoje atliktas kokybinis tyrimas su suaugusiais probleminiais lošėjais parodė, kad ketvirtadalis jų manė, jog reklama neturėjo įtakos jų problemai, šiek tiek daugiau nei pusė nurodė, kad tai turėjo nedidelę įtaką jų elgesiui, o 20% dalyvių nurodė, kad reklama turėjo apčiuopiamą poveikį jų lošimui (Binde, 2009). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nei vienas dalyvis nelaikė azartinių lošimų reklamų pagrindine savo probleminio lošimo priežastimi. Tačiau reklamos laikomos lošimų tęsimo priežastimi ir buvo suvokiamos kaip sulaikančios nuo dalyvių sprendimo lošti mažiau ar nustoti lošti. Iš tiesų asmenys, kurie turi problemų su lošimu, yra laikomi labiau pažeidžiami ir jautresni pasiūlymams toliau lošti ir patikinimams, jog sėkmė yra neišvengiama. Jaunuoliai, kurie turi problemų su lošimu, buvo labiau linkę pastebėti ir pranešti apie azartinių lošimų reklamas nei tie, kurie lošia retai ar visai nelošia (Derevensky et al., 2010). Nors būtų natūralu galvoti, kad dažnesnis susidūrimas su azartinių lošimų reklamomis gali būti susijęs su probleminiu lošimu, taip pat tikėtina, jog probleminiai lošėjai tiesiog skiria tokioms reklamoms daugiau dėmesio ir jiems lengviau jas atsiminti, ypač atsižvelgiant į tai, kad galvojimas apie lošimą yra tipiška probleminio lošimo charakteristika. Taigi yra du galimi būdai ryšiui tarp susidūrimo su reklamomis ir jų atgaminimo bei lošimo problemų sunkumu paaiškinti: pirma – susidūrimas prisideda prie problemos, antra – probleminiai lošėjai yra dėmesingesni azartinių lošimų reklamoms, labiau linkę tokias reklamas atgaminti, o tai padidina jų perdėto lošimo riziką (Derevensky et al., 2010).

Tai, jog azartinių lošimų reklamos labiausiai vilioja asmenis, pernelyg įsitraukusius į azartinius lošimus, neturėtų kelti nuostabos. Vyrų, vyresni jaunuoliai ir probleminiai lošėjai yra labiausiai jautrūs tokių reklamų poveikiui (Derevensky et al., 2010). Panašu, kad užuot reklamavę

azartinių lošimų iniciaciją žmonėms, kurie nelošia, šios reklamos naudojamos tam, kad palaikytų ir pastiprintų jau nusistovėjusius lošimo įpročius, įsitikinimus ir elgesį.

1.3. Lošimo poveikis probleminių lošėjų artimiesiems

Panašiai kaip su kitų lošimo aspektų tyrimais, taip pat jaučiamas literatūros apie probleminių lošėjų artimųjų poreikius trūkumas. Esami tyrimai nurodo, kad probleminių lošėjų sutuoktiniai ir partneriai kenčia nuo daugybės problemų, susijusių su jų partnerių azartiniais lošimais.

Patologinis lošimas turi neigiamų pasekmių santuokoms, šeimoms ir vaikams. Probleminis lošimas prisideda prie chaoso ir disfunkcijos šeimoje, sutrikdo santuokas, lemia didelį išsiskyrimo ir santuokos nutraukimo skaičių ir taip pat yra susijęs su vaikų prievarta ir apleistumu (Shaw, Forbush, Schlinder, Rosenman & Black, 2007). Tyrimai rodo, kad pataloginių lošėjų šeimos yra pripildytos narių, kurie per daug lošia, kenčia nuo depresijos ar nerimo sutrikimų, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis ar abiem (Shaw et al., 2007).

Dickson-Swift, James ir Kippen (2005) atliko kokybinį tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti probleminių lošėjų partnerių ar sutuoktinių mintis, jausmus ir nuomones apie savo partnerių lošimo įtaką savo gyvenimams. Tyrėjai išskyrė keletą bendrų temų, iš kurių kelios atskleidžia probleminių lošėjų artimųjų patiriamus sunkumus. Daugelis tyrimo dalyvių manė, kad jų partnerių azartiniai lošimai neigiamai paveikė jų tarpusavio santykius, vieni dalyviai buvo išsiskyre su savo partneriais, kiti, nusprendę likti santykiuose, išreiškė savo nusivylimą dėl nesugebėjimo palikti savo partnerio. Labai svarbi tema, iškilusi tyrimo metu, buvo pasitikėjimo praradimas. Daugelis tyrimo dalyvių teigė, jog pasitikėjimo praradimas yra sunkiausias azartinių lošimų aspektas ir kai kurie probleminių lošėjų artimieji jautė, jog jis niekada nebegalės būti atstatytas. Dalyviams taip pat svarbus pasirodė ir jų lošiančių partnerių melavimas bei apgaudinėjimas. Sutuoktiniai apibūdino melo ir nesąžiningo elgesio atvejus, įskaitant melavimą, kad gauti pinigų.

Daugelis probleminių lošėjų artimųjų tyrimo metu kalbėjo apie tai, kad jiems tenka prisiimti atsakomybę už pinigų kontroliavimą (Dickson-Swift et al., 2005). Kai kurie probleminiai lošėjai, bandydami kontroliuoti savo azartinius lošimus, savanoriškai atiduodavo savo partneriams visus savo pinigus. Kitiems teko kreiptis į teismą ar kitas institucijas siekiant, kad jų lošiantis partneris prisiimtų finansinę atsakomybę. Kai kuriems tyrimo dalyviams taip pat reguliariai tekdavo turėti reikalų su policija, banko vadybininkais bei kitais kreditoriais. Visi dalyviai kalbėjo apie tai, ko turėjo atsisakyti dėl savo partnerių azartinių lošimų, kartais iki tokio lygio, kad jų pasiaukojimas buvo reikalingas tam, kad ant stalo būtų maisto (Dickson-Swift et al., 2005). Visi tyrimo dalyviai

manė, kad azartiniai lošimai turėjo didelį neigiamą poveikį jų finansinei padėčiai ir kalbėjo apie jaučiamą didelį spaudimą patenkinti kasdienės gyvenimo išlaidas dėl savo partnerių azartinių lošimų keliamų nuostolių. Daugelis dalyvių pareiškė, kad jie negalėjo įsigyti maisto sau ir savo šeimos nariams dėl azartinių lošimų. Kiti stengėsi valgyti prastos kokybės maistą ar stengėsi gaminti iš likučių. Keliems dalyviams paskolų įmokos ir nuomos mokėjimai sudarė didelių sunkumų, daugelis iš jų klaidingai manė, kad jų paskolų įmokos ir nuomos mokėjimai buvo atliekami. Kai kurie nežinojo, kiek jų lošiantis partneris įsiskolino. Šį supratimą dažnai lydėjo beviltiškumo jausmas. Daugelis dalyvių taip pat išreiškė sunkumus patenkinant kitas namų ūkio ir gyvenimo išlaidas, pavyzdžiui, mokesčius už komunalines paslaugas, mokslą ir automobilių registraciją.

Probleminių lošėjų artimieji taip pat kenčia nuo įvairių fizinių ir emocinių sveikatos problemų dėl savo partnerių azartinių lošimų veiklos (Dickson-Swift et al., 2005). Daugelis pranešė apie bent vieną fizinės sveikatos problemą, kurios, jų manymu, buvo sukeltos lošimų arba dėl jų sustiprėjo. Šios problemos apimė nemigą, galvos skausmus ir skrandžio sutrikimus. Kiti kalbėjo apie saviDestruktyvų elgesį, pavyzdžiui, persivalgymą, alkoholio vartojimą ir rūkymą, kaip būdą susidoroti su kasdieniais stresais. Iš dalyvių taip pat buvo girdėti tai, jog dėl partnerių lošimų sukeltų nuostolių, dažnai tenka aukoti sveikatą, kadangi finansiškai negali sau leisti prevencinės sveikatos priežiūros bei vaistų.

Probleminių lošėjų artimieji dažnai kaltino save už savo partnerių azartinius lošimus, tuo pat metu pripažindami, kad tokio pobūdžio savęs kaltinimas kartais buvo neracionalus ir emociškai žalingas (Dickson-Swift et al., 2005). Kai kurie teigė besijaučiantys kalti, minėjo, kad galbūt tai buvo jų kaltė, kad jų partneriai lošia, arba kad jie kažkaip pastūmėjo jį į azartinius lošimus. Kai kurie dalyviai kalbėjo apie vienišumo jausmą bei tai, jog dažnai jaučiasi atsiskyre nuo savo šeimos, draugų ir partnerių (Dickson-Swift et al., 2005). Daugelis dalyvių jaučiasi atsiskyre, kadangi nepasakojo savo šeimos nariams ir draugams apie savo partnerių probleminį lošimą. Dažnai sutuoktiniai manė, kad jų partneriai neskiria jiems ar jų šeimoms pakankamai laiko.

Dickson-Swift ir kitų tyrimas (2005) ne tik puikiai atkleidžia, jog probleminis lošimas paliečia ne tik asmenis, kurie tiesiogiai kenčia nuo patologinio potraukio azartiniams lošimams, tačiau taip pat veikia ir probleminių lošėjų artimuosius. Kartu jis teikia įžvalgų apie probleminių lošėjų elgesį ir jų patiriamas lošimo pasekmes.

1.4. Emocinės, kognityvinės ir fiziologinės lošimo pasekmės

Lošimas dažnai sukelia nevienodas emocines reakcijas skirtingiems žmonėms. Vieni teigia, jog lošdami patiria malonumą ir jaudulį, kiti – stiprų nerimą (Mageau, Vallerand, Rousseau, Ratelle, & Provencher, 2005). Nors daugumai žmonių lošimas tėra nekenksmingas užsiėmimas prasiblaškymui, kitiems jis sukelia didelių finansinių ir asmeninių nuostolių. Eadington (1987) išskyrė atsitiktinius lošėjus ir sunkius lošėjus (cit. iš Mageau et al., 2005). Kol atsitiktiniai lošėjai daugiausiai įsitraukia į šią veiklą kaip į pramogą, sunkūs lošėjai įsitraukia į azartinius lošimus, kaip į turto šaltinį, su nusiteikimu laimėti. Nors abu lošėjų tipai gali patirti stiprius jausmus lošimų kontekste, pasekmės dažnai drastiškai skiriasi. Taigi, lošimo patirtis gali skirtis priklausomai nuo to, kaip buvo įsitraukta į azartinius lošimus.

Vallerand ir kt. (2003) pasiūlė aistros konceptualizaciją (angl. *Conceptualization of Passion*), galinčią išryškinti psichologinius mechanizmus, susijusius su įsitraukimo į veiklą aktyvumu, išskirdami įsitraukimą į lošimą. Remdamiesi motyvacinio požiūriu, autoriai išskyrė du aistros tipus: obsesyvią aistrą (angl. *Obsessive passion*) ir harmoningą aistrą (angl. *Harmonious passion*). Abu aistros tipai apibūdina stiprų polinkį užsiimti veikla, kuri individui atrodo svarbi, yra mėgstama, ir kuriai skiria daug laiko. Tačiau yra svarbūs teoriniai skirtumai, leidžiantys kategorizuoti šiuos du aistros tipus.

Obsesyvi aistra pasižymi vidiniu spaudimu, verčiančiu individus užsiimti veikla, kuriai jaučiama aistra. Šis aistros tipas gali sukelti konfliktus tarp skirtingų individo gyvenimo sričių, dėl stipraus pareigos užsiimti ta veikla pojūčio. Pasak autorių, jausdamiesi privalą įsitraukti į minimą veiklą, žmonės yra labiau linkę apleisti kitas savo gyvenimo sritis. Priešingai, **harmoninga aistra** pasižymi asmens pasirinkimu užsiimti veikla. Manoma, kad tuomet veikla yra suderinama su skirtingomis žmogaus gyvenimo sritimis. Kadangi žmonės laisvai įsitraukia į veiklą, kuriai jaučiama aistra, laikas ir kiti išteklių gali būti reguliuojami, kad prisitaikyti prie kiekvieno gyvenimo aspekto.

Vallerand ir kt. (2003) aistros perspektyva atskleidžia kontrastingas žmonių patirties pasekmes, sukeltas dėl įsitraukimo į veiklą. Kol vieni lošdami patiria teigiamas pasekmes, kiti tiek įsitraukia į azartinius lošimus, jog kenčia neigiamas pasekmes. Tyrimai rodo, kad žmonės, kurie tampa obsesyviai aistringi kažkokios veiklos atžvilgiu, yra linkę patirti neigiamas pasekmes, užsiimdami ta veikla, kaip antai suvokiamas stresas, sumažėjęs pasitenkinimas darbu, depresija, tarpasmeniniai konfliktai ir neigiamos emocijos po įsitraukimo į veiklą ir tuomet, kai užkertamas kelias įsitraukti į veiklą, kuriai jaučiama aistra (Mageau et al., 2005). Tuo tarpu harmoninga aistra

yra siejama su emocine kontrole, padidėjusia subjektyvia gerove, prasme gyvenime ir gyvybingumu, sumažėjusiu stresu ir pozityviomis emocijomis, tiek įsitraukimo į mėgstamą veiklą metu, tiek po jo (Mageau et al., 2005).

Mageau ir kiti (2005) atliko tyrimą, analizuodami skirtingų žmonių įsitraukimą į azartinius lošimus. Tyrimo rezultatai parodė, jog žmonės, identifikuoti kaip jaučiantys harmoningą aistrą lošimams, savo patyrimą dažniau siejo su teigiamomis pasekmėmis, kaip linksmumo jausmu, teigiamomis emocijomis ir kontrolės ir iššūkio pojūčiais. Tuo tarpu žmonės, priskirti prie obsesyviai aistringų lošimams, savo patyrimą siejo su priešingomis pasekmėmis – kaltės jausmu, neigiamomis emocijomis ir nerimu. Autoriai taip pat pažymi, jog žmonės, lošimams jaučiantys obsesyvią aistrą, neinternalizuoja tos veiklos autonomiškai ir todėl neapgalvoja, ar turėtų įsitraukti į lošimus. Priešingai, jie jaučiasi kontroliuojami tos veiklos. Atlikto tyrimo rezultatai siūlo, jog tokie žmonės gali prisiminti savo lošimo patyrimą su nerimu, kaltės jausmu ir neigiamomis emocijomis (Mageau et al., 2005).

Clark, Crooks, Clarke, Aitken ir Dunn (2012) tyrimas parodė, kad laimėjimas sukelia didesnę malonumą ir troškimą tęsti žaidimą, lyginant su situacijomis, kuomet nepavyko laimėti. Nors situacijos, kuriose nepavyko laimėti, nepaisant nesėkmės, taip pat turėjo poveikį norui toliau lošti. Tiek laimėjimas, tiek pralaimėjimas sukeldavo didesnę simpatinės nervų sistemos aktyvumą. Širdies ritmas kinta priklausomai nuo lošimo rezultato: situacijose, kuriose rezultatas buvo arti laimėjimo (angl. *near-miss*) širdies ritmas padažnėdavo, tačiau aiškaus pralaimėjimo ar laimėjimo situacijose širdies ritmo nuslopinimas.

Taigi, stebimos įvairaus pobūdžio lošimo pasekmės. Psichologinės pasekmės apima lošiančiųjų emocijas, vidinius išgyvenimus, požiūrį į save, kognityvinės pasekmės apima jų gebėjimą priimti sprendimus, susijusius su lošimu, o fiziologinės pasekmės apima simpatinės nervų sistemos aktyvumo pokyčius, sukeliančius tam tikras kūno reakcijas į lošimą (prakaitavimas, širdies ritmo pokyčiai ir kt.).

1.5. Tyrimo tikslas

Šio kokybinio tyrimo tikslas yra ištirti ir aprašyti probleminių lošėjų subjektyvų lošimo patyrimą, išskiriant patirtims bendras temas ir sudarant jų žemėlapi.

2. TYRIMO METODIKA

Šiame skyriuje pristatomi veiksmai, kurių imtasi, siekiant ištirti probleminių lošėjų lošimo patyrimą.

2.1. Teorinis tyrimo pagrindas

Siekiant ištirti probleminių lošėjų lošimo patyrimą, buvo nuspręsta pasitelkti kokybiniu požiūriu bei Braun ir Clarke (2006) aprašytais teminės analizės žingsniais. Tyrimas buvo atliekamas remiantis filosofo Edmund Husserl fenomenologijos prielaidomis.

2.1.1. Kokybinės tyrimo paradigmos pasirinkimas

Tyrimo tikslui pasiekti buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą. Svarbiausias fenomenologinės perspektyvos, o kartu ir kokybinių tyrimų, aspektas yra suprasti žmones ir patirti tikrovę taip, kaip jie ją patiria (Taylor, Bogdan & DeVault, 2015). Kokybiniuose tyrimuose aplinka ir žmonės yra vertinami holistiškai – žmonės, aplinka ar grupės nėra sumažinami iki kintamųjų, bet vertinami kaip visuma. Kai mes sumažiname žmonių žodžius ir veiksmus iki statistinių lygčių, galime nebematyti žmogiškosios socialinio gyvenimo pusės. Kai tiriamo žmones kokybiškai, gauname progą susipažinti su jais asmeniškai ir patirti tai, ką jie patiria susidurdami su savo kasdieniais sunkumais visuomenėje. Taip pat sužinome apie tokius konceptus, kaip grožis, tikėjimas, kančia, nusivylimas, meilė, kurių esmė prarandama, naudojantis kitokiomis tyrimo priemonėmis. Kokybiniai tyrimai leidžia sužinoti apie vidinį žmogaus pasaulį, jo moralines kovas, jo sėkmes ir nesėkmes, bandant užtikrinti savo likimą šiame pasaulyje, dažnai neatitinkančiame jo vilčių ir idealų (Taylor, Bogdan & DeVault, 2015).

Kokybinių tyrimo metodų pagalba galime priartėti prie subjektyvios žmogiškosios patirties, stengtis suprasti, kaip žmonės mato pasaulį ir kuria savo realybę. Atliekant kokybinį tyrimą, tyrėjo darbas yra reprezentuoti ir aprašyti tyrimo dalyvių pasakojimus bei ieškoti juose bendrumų, sąsajų, tačiau taip pat atskeisti ir unikalius aspektus, taip atskleidžiant tiriamo reiškinių struktūrą (Kardelis, 2007). Rezultatų aprašymas apima tyrimo dalyvių pasisakymus, subjektyvius jų išgyvenimus, kurie suteikia galimybę palikti išorinio stebėtojo, žiūrinčio į tiriamą reiškinį „iš šono“, vaidmenį ir padeda įsijausti bei suprasti jį iš asmeniškės, vidinės perspektyvos. Šiame tyrime buvo siekiama suprasti

ir įsijausti į tai, ką patiria probleminiai lošėjai lošimo metu, ir, kaip rašė Lewis (1965, cit. iš Taylor, Bogdan & DeVault, 2015), „stengiamasi suteikti balsą žmonėms, kurie retai būna išgirsti”.

2.1.2. Teminės analizės metodo pasirinkimas

Tyrimui pasirinktas plačiai naudojamas kokybinių tyrimų metodas – teminė analizė. Tai metodas, kuris iš esmės nepriklauso nuo teorijos ir epistemologijos, ir gali būti taikomas įvairiuose teoriniuose ir epistemologiniuose konceptuose. Savo laisvumo teorinio pagrindo atžvilgiu dėka, teminė analizė yra lanksti ir naudinga mokslinių tyrimų priemonė, galinti teikti turtingą ir išsamią, tačiau sudėtingą duomenų apžvalgą (Braun & Clarke, 2006).

Tai metodas, kuriuo sistemiškai identifikuojami ir organizuojami tyrimo duomenys, suteikiant galimybę pamatyti prasmų ar temų modelius (Braun, Clarke, Hayfield & Terry, 2019). Teminė analizė leidžia tyrėjui pamatyti ir įprasminti kolektyvines ar bendras reikšmes ir patirtis. Tyrimo duomenų analizės metu gali būti identifikuojama modelių gausa, tačiau analizės tikslas yra identifikuoti tuos modelius, kurie yra reikšmingi, atsakant į tyrimo klausimą. Metodas iliustruoja, kurios temos yra svarbios, aprašant tiriamąjį reiškinį.

Šio tyrimo analizei buvo pasirinktas indukcinis duomenų kodavimo ir analizės metodas, kuris remiasi tik tuo, kas yra duomenyse. Tai reiškia, kad kodai ir temos yra kildinamos iš turimų duomenų turinio. Indukcinis metodas nurodo, kad tyrime prioritetas teikiamas tyrimo dalyviams ir duomenimis grįstoms prasmėms. Indukcinė teminė analizė perteikia patirtis ir reikšmes taip, kaip jos išreikštos turimuose duomenyse.

2.1.3. Tyrimo epistemologinių prielaidų pasirinkimas

Atliekant tyrimą itin svarbu pasirinkti epistemologines prielaidas, kuriomis remiamas darbas – kaip traktuojama realybė, žmogaus vaidmuo tos realybės kūrime bei žinių ir pažinimo prigimtis ir principai. Būtent filosofinis požiūris į realybę ir žinias apsprendžia tyrimui tinkamiausią metodą bei duomenų rinkimo ir analizės būdą.

Šiame tyrime pasirinkta remtis fenomenologijos prielaidomis, kurių pradininku laikomas filosofas Edmund Husserl. Fenomenologijos disciplina didelę reikšmę teikia patirties ir sąmonės struktūrų tyrinėjimui. Naujesnėse filosofinėse teorijose fenomenologija dažnai apsiriboja regėjimo, klausos ir kitų jutiminių savybių apibūdinimu, tačiau mūsų patirtis paprastai yra daug turtingesnė ir apima daugiau nei pojūčius (Smith, 2006). Remiantis fenomenologine tradicija, fenomenologija

apima daug platesnį diapazoną, įskaitant reikšmes, kurias turi reiškiniai mūsų patyrimo, ypač objektų, įvykių, įrankių, laiko tėkmės, savęs ir kitų reikšmė. Fenomenologija tiria sąmoningą patyrimą, kaip jis buvo patirtas iš subjektyvios, pirmojo asmens perspektyvos, bei traktuoja realybę taip, kaip ją mato žmonės. Kiekvieno žmogaus patirtis apie pasaulį yra asmeninė ir individuali, kadangi įvairiai galime interpretuoti pasaulį, tačiau patirtų reiškinių esmės, kurios glūdi sąmonėje, yra bendros visiems – reišknių esmė randama remiantis skirtingų žmonių to paties reiškinio patyrimu (Husserl, 2005). Taip akcentuojama ne tik tai, kas yra unikalų, individualu ir subjektyvu, bet ir tai, kas bendra.

Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas tyrimo dalyviams, jų subjektyviems išgyvenimams, patyrimams, kadangi siekiama atskleisti tai, kas tuose patyrimuose yra bendra, ir suteikti galimybę pamatyti tą patirtį „iš vidaus“ bei ją išjausti.

2.2. Tyrimo dalyviai

2.2.1. Tyrimo dalyvių atrankos kriterijai ir paieškos būdai

Kadangi lošimo patyrimas nėra universalus, šiame darbe buvo siekiama ištirti gana specifinę grupę žmonių ir gilintis tik į probleminių lošėjų patyrimą. Todėl dalyvių atranka vyko pagal šiuos kriterijus:

1. Dalyvis pripažįsta esąs priklausomas nuo azartinių lošimų.
2. Dalyvis išreiškia susidomėjimą ir norą dalyvauti tyrime ir pasidalinti savo lošimo patyrimu.
3. Dalyvis nėra niekaip susijęs ar pažįstamas su tyrėja.

Ieškant tyrimo dalyvių, buvo vykdoma netikimybinė tikslinė atranka.

Siekiant rasti tyrimo dalyvius, atitinkančius iškeltus kriterijus, buvo sukurtas informacinis kvietimas dalyvauti tyrime, kuriame buvo nurodyta pagrindinė informacija apie tyrimą (žr. *1 priedas*). Dėl tokio tyrimo dalyvių specifiškumo, buvo nuspręsta kreiptis į Lošimų priežiūros tarnyboje prie LR finansų ministerijos dirbančius psichologus ir paprašyti pagalbos, vykdant tyrimo dalyvių paiešką. Po susitikimo su Lošimų priežiūros tarnyboje dirbančiais specialistais, pristačius jiems šio tyrimo idėją, jiems buvo nusiųstas minėtas informacinis kvietimas dalyvauti tyrime, prašant pasidalinti juo su problemineis lošėjais, besikreipiančiais į psichologus. Asmenys, susidomėję vykdomu tyrimu, turėjo galimybę susisiekti su tyrėja patys arba palikti savo kontaktinę informaciją Lošimų priežiūros tarnybos psichologams, kurią pastarieji perduodavo tyrėjai. Lošimų

priežiūros tarnybos psychologai taip pat pasidalino siūstu informaciniu kvietimu dalyvauti tyrime su anoniminių lošėjų grupėmis.

Susisiekus su pirmu tiriamuoju, buvo sutartas susitikimo laikas bei vieta ir atliktas pilotinis interviu (interviu buvo sėkmingas ir laikomas pavykusiu, tad jo metu surinkti duomenys buvo įtraukti į analizę). Tyrimo vykdymo metu su tyrėja susisiekė ir 2 dalyviai, kuriems apie tyrimą papasakojo jau sudalyvavę asmenys, taip pat išreiškė norą ir pasirengimą dalyvauti. Iš viso tyrime dalyvavo 10 probleminių lošėjų (6 vyrai ir 4 moterys), iš kurių 3 paliko savo kontaktinę informaciją Lošimų priežiūros tarnyboje dirbantiems psychologams ir tyrėja su jais susisiekė, gavusi kontaktus, o likę 7 su tyrėja susisiekė patys (elektroniniu paštu ar asmenine žinute socialiniame tinkle „Facebook“).

Minėtais būdais atrinkus tiriamuosius, buvo atlikti 10 interviu. Dviejų interviu metu gauti duomenys buvo pašalinti iš tyrimo, kadangi 2 dalyviai susisiekė su tyrėja ir informavo, kad nusprendė pasitraukti iš tyrimo. Todėl galutinę tyrimo dalyvių imtį sudaro 8 dalyviai (6 vyrai ir 2 moterys), kurių interviu buvo naudojami analizuojant duomenis.

2.2.2. Tyrimo dalyvių aprašymas

Dėl tiriamos grupės specifiškumo ir siekiant užtikrinti dalyvių konfidencialumą, tiriamieji aprašomi bendrai, skiriant dėmesį tiems aspektams, kurie gali būti svarbūs tiriamojo reiškinių kontekste. Tyrime dalyvavo 8 asmenys (6 vyrai ir 2 moterys), kurių amžius svyravo nuo 23 iki 38 metų (vidurkis – 28 metai). Visi tyrime dalyvavę asmenys pripažino esantys priklausomi nuo azartinių lošimų. Taip pat visi tiriamieji šiuo metu nelošia ir, norėdami apriboti savo galimybę lošti, yra užpildę ir pateikę prašymus neleisti lošti Lošimų priežiūros tarnybai. Dalis (6 dalyviai iš 8) tyrimo dalyvių aktyviai lankosi anoniminių lošėjų grupių susirinkimuose. 1 lentelėje pateikiamos tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos. Tyrimo analizėje informacija užkoduoata pagal tyrimo dalyvių interviu eiliškumą nuo TD1 iki TD8.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

Tyrimo dalyvis	Lytis	Amžius	Interviu trukmė	AL grupių susirinkimų lankomumas	Dabartinis lošimo aktyvumas
TD1	Vyras	32	23 minutės	Lanko	Nelošia
TD2	Vyras	23	48 minutės	Lanko	Nelošia

1 lentelė. Tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

TD3	Moteris	29	24 minutės	Lanko	Nelošia
TD4	Vyras	38	53 minutės	Lanko	Nelošia
TD5	Vyras	23	62 minutės	Nelanko	Nelošia
TD6	Vyras	26	46 minutės	Lanko	Nelošia
TD7	Moteris	28	34 minutes	Nelanko	Nelošia
TD8	Vyras	25	37 minutes	Lanko	Nelošia

2.3. Instrumentai ir tyrimo eiga

2.3.1. Tyrimo vykdymo laikas ir vieta

Tyrimas vyko 2019 metų vasario – kovo mėnesiais. Su tyrimo dalyviais susitikimo vieta ir laikas buvo derinami individualiai, atsižvelgiant į jų norus ir galimybes. Derinant pokalbio vietą, buvo stengiamasi užtikrinti, kad tyrimo dalyviai joje jaustųsi saugiai ir galėtų ramiai dalintis savo patyrimais. Tiriamieji buvo iš anksto informuoti apie pokalbio temą ir preliminarią trukmę. Trys interviu buvo vykdomi ramiose miesto kavinėse, likę – atskirtose patalpose, patogiose tiriamiesiems (pvz., tyrimo dalyvio darbovietėje).

2.3.2. Pusiau struktūruotas interviu

Tyrimo duomenims rinkti buvo pasirinkta vykdyti pusiau struktūruotą interviu. Interviu metu naudojamas protokolas, suteikiantis tyrėjai orientyrą pokalbio metu. Nors iš anksto paruošti interviu klausimai padeda struktūruoti pokalbį, šio tipo interviu yra gana lankstus ir suteikia tyrimo dalyviams pakankamai laisvės kalbėti apie tai, kas jiems atrodo svarbu ir reikšminga. Toks pokalbis išlaiko tam tikrą struktūrą, tačiau taip pat palieka tyrėjai galimybę užduoti papildomus klausimus, siekiant atskleisti daugiau informacijos, ar geriau suprasti tiriamąjį reiškinį.

Pusiau struktūruotam interviu buvo paruoštas vienas pagrindinis klausimas ir keletas papildomų (žr. 2 lentelę). Pagrindinis klausimas prašo papasakoti apie įsimintiniausią savo lošimo patyrimą taip plačiai, kaip tik gali tyrimo dalyvis. Tiriamieji buvo skatinami papasakoti apie vieną konkrečią lošimo situaciją, kurią geriausiai atsimena, siekiant išgirsti kuo daugiau detalių apie jų patyrimą. Papildomi klausimai buvo užduodami reaguojant į situaciją pokalbio metu, skatinant

tiriamuosius nenukrypti nuo pagrindinės pokalbio temos ir norint išgirsti gilesnę dalyvių refleksiją apie savo patyrimą. Svarbu paminėti, kad dėl numatyto indukcinio teminės analizės metodo, tyrėja stengėsi apriboti savo domėjimąsi su tyrimo tema susijusia literatūra viso tyrimo vykdymo ir duomenų analizės metu. Literatūros apžvalga tęsėsi tik rezultatų aprašymo ir interpretavimo dalyje.

2 lentelė. *Pusiau struktūruoto interviu klausimai*

Pagrindinis interviu klausimas
Prisiminkite iš savo gyvenimo patį įsimintiniausią lošimo patyrimą. Ar galėtumėte man kuo išsamiau tą patirtį papasakoti?
Papildomi interviu klausimai
Kokio patyrimo tikėjotės eidamas/pradėdamas lošti?
Kokius jausmus išgyvenote prieš lošimą? Lošimo metu? Po lošimo?
Kokias kūno reakcijas jautėte prieš lošimą? Lošimo metu? Po lošimo?
Kokios mintys jums kilo prieš lošimą? Lošimo metu? Po lošimo?

Susitikus su tyrimo dalyviais, prieš pradėdant interviu buvo siekiama užmegzti kontaktą, susipažinti ir įsitikinti, jog tiriamieji jaučiasi kiek įmanoma saugiau, kad galėtų kuo atviriau kalbėti apie savo lošimo patyrimą. Dalyviams buvo dar kartą papasakojama apie tyrimą ir jo tikslus bei suteikiama galimybė užduoti visus jiems rūpimus klausimus, susijusius su tyrimu. Taip pat buvo aptariamas konfidencialumo klausimas, užtikrinant tyrimo dalyviams, kad jokia juos galinti identifikuoti informacija nebus panaudota analizėje ar skelbiama. Dalyviai buvo informuoti apie savo galimybę pasitraukti iš tyrimo, bet kuriuo jo vykdymo metu – šia galimybe pasinaudojo 2 tyrimo dalyviai, kurie po interviu susisieki su tyrėja ir išreiškė savo norą pasitraukti. Dar prieš susitinkant su tiriamaisiais, jų buvo atsiklausta, ar tyrimo metu pokalbis gali būti įrašytas į diktofoną, užtikrinant, jog įrašai bus perklausomi tik tyrėjos, o juos transkribavus – sunaikinti. Gavus leidimą, susitikimo metu, prieš pradėdant interviu tiriamieji buvo dar kartą įspėti apie tai, kad pokalbis bus įrašomas.

Aptarus tyrimą ir visus dalyviams kilusius klausimus, tiriamojo buvo pasiteiraujama, ar šis pasiruošęs pradėti pokalbį. Gavus teigiamą atsakymą, tyrėja įjungdavo diktofoną ir užduodavo pagrindinį interviu klausimą. Pokalbio metu, pagal poreikį ir situaciją, tyrėja užduodavo papildomus ir/ar patikslinančius klausimus, kad pokalbio tema būtų kuo giliau ir išsamiau aptarta. Interviu metu taip pat buvo fiksuojama ir demografinė informacija apie dalyvius. Užbaigus interviu, dalyviai buvo

skatinami pasidalinti įspūdžiais iš interviu, savo jausmais tuo metu, kartu buvo stengiamasi sugrąžinti tiriamųjų mintis į čia ir dabar. Galiausiai tyrimo dalyviams buvo padėkojama už jų skirtą laiką ir atsisveikinama.

Tyrimo vykdymo metu buvo atsižvelgta į Yin (2015) teikiamas rekomendacijas. Pasak autoriaus, kokybinių tyrimų tyrėjas turi pasižymėti 6 atributais. 3 lentelėje pateiktas pastarųjų sąrašas ir aprašymas, kaip tie atributai buvo atskleidžiami praktiškai, atliekant tyrimą.

3 lentelė. Šeši tyrėjo atributai pagal R. K. Yin (2015)

Atributai	Kaip jie buvo atskleisti tyrimo metu
<p><u>Klausymasis.</u> Klausymasis apima ne tik dėmesio kreipimą į tyrimo dalyvio tariamus žodžius, tačiau ir aplinkos bei tiriamojo stebėjimą, pastebint tokius aspektus, kaip nuotaika, kūno kalba, balso intonacija ir kt.</p>	<p>Tyrimo metu buvo dėmesingai klausomasi tyrimo dalyvių, reaguojant į jų verbalines ir neverbalines išraiškas. Matant poreikį, dalyviai buvo skatinami tęsti pasakojimą trumpais atspindėjimais ar klausimais. Esant reikalui pasižymimos svarbios detalės ir pastebėjimai.</p>
<p><u>Gebėjimas užduoti gerus klausimus.</u> Tyrėjas turi gebėti užduoti tokius klausimus, kurie padėtų pilnai atskleisti pokalbio temą ir nuo jos nenukrypti. Kitu atveju gali būti surinktas didelis kiekis nereikalingos ir naudojimui netinkamos informacijos.</p>	<p>Atsižvelgiant į tiriamą reiškinį ir jo pobūdį, buvo formuluojami klausimai, padėsiantys kuo plačiau jį atskleisti, įtraukiant klausimus apie emocinį, kognityvinį ir fiziologinį patyrimo aspektus. Tyrimo dalyviams nukrypus nuo temos, buvo užduodami tikslinantys ar orientaciniai klausimai.</p>
<p><u>Pasirinktos tyrimo temos išmanymas.</u> Tyrėjas privalo susipažinti su literatūra, atitinkančia tiriamą temą, bei panašiais tyrimais ir atlikti jų apžvalgą.</p>	<p>Dėl pasirinkto indukcinio teminės analizės metodo, prieš tyrimą buvo ribojamas pažindinimasis su temą atitinkančia literatūra, tačiau jis buvo tęsiamas interpretuojant išanalizuotus tyrimo duomenis.</p>
<p><u>Rūpestis renkamų duomenų atžvilgiu.</u> Tyrėjas privalo atsakingai ir tvarkingai elgtis su tyrimo metu daromais garso ar kito pobūdžio įrašais, užsirašytais duomenimis.</p>	<p>Interviu garso įrašai buvo laikomi slaptažodžiu apsaugotame kompiuteryje, kaip ir vėliau paruošti transkribuoti tekstai. Užsirašyti tiriamųjų duomenys buvo suvesti į lentelę, o užrašai sunaikinti.</p>
<p><u>Gebėjimas atlikti keletą darbų vienu metu.</u> Tyrėjui svarbu tuo pačiu metu klausytis, reaguoti į teikiamą informaciją ir jos tinkamumą, užsirašinėti svarbius pastebėjimus.</p>	<p>Tyrimo metu buvo stengiamasi aktyviai klausytis tyrimo dalyvių, reaguoti į jų verbalines ir neverbalines išraiškas, nusiteikimą pasakotis, sekti tyrimo laiką.</p>

3 lentelė. Šeši tyrėjo atributai pagal R. K. Yin (2015)

<p><u>Atkaklumas.</u> Tyrimo metu tyrėjas potencialiai gali susidurti su įvairaus pobūdžio sunkumais. Tokiu atveju svarbu, kad pastarasis gebėtų tuos sunkumus spręsti, reikiant konsultuotųsi su kolegomis, darbo vadovu, kitais specialistais, bei gebėtų toliau tęsti tyrimą.</p>	<p>Tyrimo vykdymo metu tyrėjai teko susidurti su keliais sunkumais: 1) sunkumu išlaikant ribas su tiriamaisiais ir 2) dviem dalyviais, nusprendusiais pasitraukti iš tyrimo po atlikto interviu. Tyrėja konsultavosi su kolegomis ir darbo vadove, siekdama išspręsti minėtus sunkumus, ir tęsė tyrimą.</p>
--	---

2.3.3. Interviu transkribavimas

Interviu transkribavimas yra svarbi ir daug laiko trunkanti tyrimo dalis, apimanti garsinės kalbos perrašymą rašytine kalba. Transkribavimas padeda tvarkant interviu metu gautus duomenis ir trunka daug daugiau laiko nei patys interviu. Šio tyrimo metu buvo surinkta 10 interviu, tačiau, iš tyrimo pasitraukus dviems dalyviams, jų įrašyti interviu buvo pašalinti ir duomenų analizei ruošiami naudoti tik likę 8 interviu. Iš viso transkribuojami interviu sudarė 327 minutes garso įrašo ir, perrašyti į „Microsoft Word“ programą, sudarė 54 A4 formato lapus.

Interviu transkribavimui reikalingas ir itin svarbus tyrėjo kruopštumas, kadangi pokalbio metu surinkta informacija turi būti perteikiama rašytine kalba taip, kad kuo tiksliau atspindėtų sakinę tiriamųjų kalbą. Tam, kad duomenys būtų kuo tikslesni, transkribuojant skiaustuose buvo žymima neverbalinė informacija apie tiriamuosius (pvz., juokas, gestai ar kitos išraiškos). Necenzūrinė kalba buvo fiksuojama, pažymint „***“ ženklų. Pauszės buvo žymimos „...“ ženklų.

Interviu transkribavimas buvo vykdomas tik tyrėjos. Transkribavus visą interviu, pakartotinai buvo perklausomas įrašas ir tekste pataisomos klaidos. Pataisius, buvo dar kartą klausomasi garso įrašo, norint įsitikinti, kad tekstas kaip įmanoma tiksliau atspindi tiriamųjų kalbą įrašė. Tokiu būdu buvo transkribuoti visi 8 garso įrašai ir gauti visų interviu tekstai, kurie buvo naudojami duomenų analizėje.

2.4. Duomenų analizė

Duomenų analizei buvo pasirinkta taikyti dažnai naudojamą kokybinių tyrimų metodą – teminę analizę. Kai kurie teminės analizės žingsniai yra panašūs į kitų kokybinių metodų naudojamus žingsnius. Procesas prasideda tuomet, kai tyrėjas pradeda pastebėti ir ieškoti reikšmių modelių – tai gali vykti jau duomenų rinkimo etape. Duomenų analizė baigiasi aprašant duomenų

turinį ir jame iškilusias bendras temas. Analizė apima pastovų darbą su visais turimais duomenimis. Rašymas yra esminė analizės dalis, kuri vyksta ne tik darbo pabaigoje, bet turėtų prasidėti dar pirmame analizės etape, užsirašant kylančias mintis ir idėjas, potencialias kodų schemas, ir tęstis per visą kodavimo ir analizavimo procesą (Braun & Clarke, 2006). Duomenų analizė nėra linijinis procesas, kai nuo vieno etapo pereinama prie kito, o greičiau rekursinis procesas, kurio metu nuo vieno analizės žingsnio pereinama prie kito pagal poreikį, skirtingais analizės etapais. Taip pat tai yra procesas, kuris plėtojamas per laiką ir neturėtų būti skubinamas (Ely et al., 1997, cit. iš Braun & Clarke, 2006).

Šiame tyrime teminė analizė buvo vykdoma pagal Braun ir Clarke (2006) pasiūlytus etapus:

1. **Susipažinimas su savo turimais duomenimis.** Kadangi tyrimo duomenys buvo renkami pačios tyrėjos, interaktyviu būdu, tyrėja ėmėsi analizės jau turėdama išankstines žinias apie duomenis. Nepaisant to, buvo siekiama dar geriau pažinti savo turimus duomenis, todėl dar prieš pradėdant interviu garso įrašų transkribavimą, jie buvo perklausomi bent vieną kartą. Klausymosi metu tyrėja pasižymėdavo kylančias mintis, pastebėtus pasikartojimus. Vėliau duomenys buvo transkribuojami, kaip aprašyta skyrelyje 2.3.3. *Interviu transkribavimas*. Transkribavimo metu tęsėsi susipažinimas su turimais duomenimis ir taip pat buvo pasižymimos naujos mintys ar idėjos. Baigus transkribuoti interviu, tekstas būdavo dar kartą perskaitomas, prieš pradėdant kodavimo procesą.
2. **Pirminių kodų generavimas.** Šis etapas prasidėjo jau turint pirminį sąrašą idėjų apie tai, kas yra duomenyse, ir kas juose svarbu. Tada buvo pradėtas pirminis duomenų kodavimas., kuris vyko rankiniu būdu. Duomenys buvo koduojami semantiškai, todėl kodai buvo sudaromi taip, kad kuo labiau atitiktų tyrimo dalyvių žodžius, paimtus iš tam tikro „žalios“, neapdorotos medžiagos segmento. Koduojant buvo sistemiškai analizuojamas visas turimas tekstas, sutelkiant dėmesį į kiekvieną duomenų vienetą ir identifikuojant įdomius aspektus, galinčius formuoti pagrindą besikartojančioms temoms. Vėliau kodai buvo peržiūrėti tyrėjos ir nepriklausomo eksperto ir, aptariant geriausią kodavimo variantą, duomenys buvo sutvarkyti į reikšmingas kodų grupes. Vienas kodas galėjo patekti į vieną ar kelias skirtingas kodų grupes, bet galėjo ir nepatekti į nei vieną, jei buvo nuspręsta, kad kodas nėra reikšmingas ir neteikia informacijos apie tiriamąjį reiškinį. Į jokią grupę netinkantys kodai buvo talpinami į atskirą kodų grupę „įvairūs“ ir tolimesnėse analizės etapuose nebuvo naudojami. Tačiau kodai ir kodų grupės skiriasi nuo temų, kurios paprastai yra platesnės.
3. **Temų paieška.** Šis etapas prasidėjo tada, kai visi turimi duomenys buvo suskirstyti į pradinius kodus, o pastarieji – į kodų grupes, ir buvo turimas sąrašas skirtingų kodų grupių, iškilusių iš

visų turimų duomenų. Tuomet turimos kodų grupės buvo peržiūrimos ir skirstomos į platesnes grupes (temas), atitinkančias bendrą mintį ar temą. Išskirsčius visas turimas kodų grupes pagal temas, jos peržiūrimos ir pagal poreikį pasmulkinamos į potemes.

4. **Temų peržiūra.** Šiame etape pirmiausia buvo peržiūrimos sudarytos temos ir jose patalpintos kodų grupės. Vėliau – temos koreguojamos. Temos, kurios buvo per siauros ar nepakankamai pagrįstos duomenimis, buvo sujungtos prie kitų temų, atitinkančių bendrą temą. Per plačios temos buvo smulkinamos į atskiras temas arba potemes, paliekant jas pradinės temos dalimi. Sudarinėjant galutinį temų sąrašą, buvo stengiamasi atsižvelgti į kodų grupes ir pradinius kodus, kad įsitikinti, jog temos tikrai apima pasikartojančius modelius, rastus duomenyse.
5. **Temų apibrėžimas ir pavadinimas.** Temos apibrėžiamos, identifikuojant kiekvienos iš jų esmę ir nustatant, kokį duomenyse glūdintį aspektą jos atskleidžia. Buvo stengiamasi temų neperkrauti ir nepalikti jų sudėtingai suprantamų. Vėliau kiekvienai temai buvo skiriami pavadinimai, kurie pateikiami rezultatų aprašyme, iš karto leidžiantys skaitytojui suprasti, apie ką yra tema. Galiausiai sudaromas išskirtų temų ir potemių žemėlapis, padedantis struktūruoti tiriamą reiškinį.
6. **Ataskaitos ruošimas.** Šis etapas prasideda turint pilnai suformuluotas temas ir potemes. Tyrimo rezultatai pateikiami aprašant kiekvieną išskirtą temą, iliustruojant ją citatomis iš neapdorotų turimų duomenų, kurios geriausiai atskleistų temos esmę ir leistų skaitytojui suprasti ir įsijausti į tiriamą reiškinį – lošimo patyrimą.

3. REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

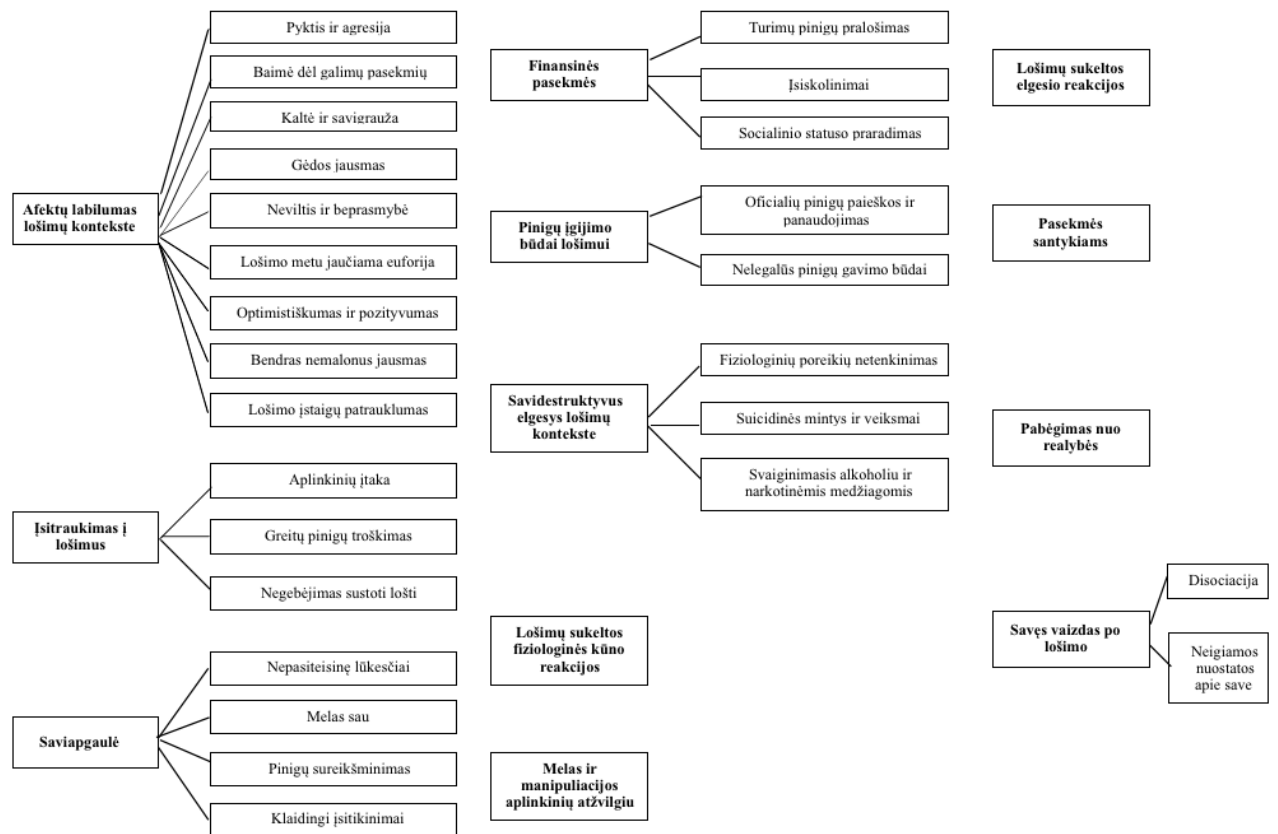
Šio tyrimo tikslas buvo aprašyti bei struktūruoti probleminių lošėjų subjektyvų lošimo patyrimą. Tam buvo naudojamas dažnas kokybinių tyrimų metodas – teminė analizė. Atliekant tyrimą, pasirinkta laikytis fenomenologinių prielaidų apie realybę ir žinias. Renkant duomenis naudotas pusiau struktūruoto interviu metodas. Viso buvo atlikta 10 interviu, tačiau duomenų analizėje naudoti 8. Transkribavus interviu buvo gauti 8 tekstai apie lošimo patyrimą, kurie buvo analizuojami 6 teminės analizės etapais, aprašytais Braun ir Clarke (2006). Analizės eigoje buvo išskirta 12 bendrų, probleminių lošėjų lošimo patyrimus jungiančių, temų.

Laikantis konfidencialumo darbe nepateikiami pilni tyrimo dalyvių interviu tekstai bei jų analizė, tačiau, siekiant, kad skaitytojas susidarytų kuo aiškesnę ir tikresnę probleminių lošėjų subjektyvaus lošimo patyrimo vaizdą, aprašoma kiekviena iškilusi tema, iliustruojant ją citatomis iš originalių tyrimo dalyvių interviu tekstų.

3.1. Probleminių lošėjų lošimo patyrimo aprašymas

Šiame skyriuje bus aprašomos visos teminės analizės metu iškilusios temos ir jų potemės, iliustruojant jas ištraukomis iš originalių interviu tekstų, geriausiai apibūdinančių išskirtą reiškinių. Citatos identifikuojamos pagal tyrimo dalyviams suteiktus kodus, kurie nurodomi skliaustuose šalia pateikiamų ištraukų (Nuo TD1 iki TD8). Visos temos ir potemės, kartu su joms priskirtais kodais, pateikiamos 2 priede.

Iš viso duomenų analizės metu buvo išskirta 12 temų, kai kurioms priskiriant keletą potemių. Pateikiama visų temų ir potemių schema (žr. 1 pav.). Temos pateikiamos pagal joms priskirtų kodų kiekį (nuo didžiausio kodų kiekio iki mažiausio), prie kiekvienos temos ar potemės pažymima, kurie dalyviai kalbėjo ta tema, nurodant dalyvių kodus (nuo TD1 iki TD8) skliaustuose.

1 pav. Išskirtų temų ir potemių schema

3.1.1. Afektų labilumas lošimų kontekste

Afektų labilumas lošimų kontekste buvo pati plačiausia ir labiausiai skambanti tema visuose tyrimo dalyvių pasakojimuose apie lošimo patyrimą. Jų išsakytos emocijos ir jausmai apėmė labai platų diapazoną nuo kraštutinai neigiamų iki kraštutinai teigiamų emocijų. Dėl to, jog ši tema apima tokį spektrą svarbių patyrimo aspektų, joje buvo išskirtos net 8 potemės:

A. **Pyktis ir agresija** (TD1–TD8). Visi tiriamieji savo pasakojimuose akcentuodavo lošimo patyrimo metu kilusį pyktį ir agresiją. Pyktis būdavo nukreiptas tiek į išorę, kai tyrimo dalyviai dalinosi jautę pykti aplinkiniams, tiek į vidų, kuomet pyktis ir agresija būdavo nukreipti į save. Dalyvių pasisakymai:

„Tam pralaimėjimo trumpam pusvalandį - tai pyktis, neapykanta, agresija - visi nemalonūs jausmai, ta prasme, pralošus, <...>, po viso to jau pykčio bangos, pyktis ir sau, kad kodėl aš čia nesustojau, kad va, „ką tau 39 (tūkstančiai) mažai buvo, negalėjai sustoti, dabar va iš viso nulį turi“, tokia diskusija su savim“ (TD3).

„Į išorę nelabai, į išorę nelabai, vistiek turėdavo pas mane agresijos ir pykčio prisikaupti

- per visur, tai pas mane pasyvi labiau, sarkazmo forma išsireikšdavo, panieka gal, ironijos ir sarkazmo gal daug labai ir to buvimo tarp ironijos ir sarkazmo. <...>, pasyvus pyktis į save nukreiptas” (TD6).*
- B. Baimė dėl galimų pasekmių** (TD1, TD3, TD6). Dalis tyrimo dalyvių išskyrė baimę, kurią jausdavo, galvodami apie potencialias, jų laukiančias, lošimo sukeltas pasekmes:
- „<...>, aš suprantu, kad man reikia gauti nežmonišką kiekį pinigų, čia ir dabar... Ir tokia baimė paėmė, tada nieko nemąsčiau... Nu mąsčiau ten jau apie savižudybę, bet bailys pasirodžiau, nesugebėjau to padaryti, bet labai džiaugiuosi, kad to nepadariau” (TD1).*
- „<...>, aš bijojau ką gatvėj sutikt, nes aš bijojau, kad mane užmuš, ta prasme, <...>. Tėvą bijojau sutikt, nes būtų primušęs man atrodo, nu visi manęs atsisakė” (TD3).*
- C. Kaltė ir savigrauža** (TD3–TD6). Didžioji dalis tyrimo dalyvių, dalindamiesi savo lošimo patyrimais, išsakė po lošimų jautę kaltę ir savigraužą:
- „Ir einu jau ten paryčiais namo ir tokios mintys, ant tiek pykstu, ant tiek save viduj keikiu, graužiu, galvoju, blemba, būtų dabar kirvis rankose, nusikapočiau sau rankas, kad daugiau nebegalėčiau tų knopkių spaust. Nu tu primesk, aišku, taip nepadaryčiau, bet ant tiek sau neapykantą jauti, kad atrodo niekas nemiela tau gyvenime, visi svetimi, tas pasaulis, atrodo, visi tavęs nekenčia, tu visų nekenči” (TD4).*
- „Kai pralošinėjai tai tokia neapykanta, pradedi mėtytis, ant ko statyt, kaltint save, kad ne ant to pastatei, nors buvo aišku pagal koeficientą ir panašiai. <...>, toks fu, šlykštus žiauriai jausmas, jo, nešiojiesi tokią kaltę” (TD5).*
- D. Gėdos jausmas** (TD2, TD3, TD5, TD6). Dauguma tyrimo dalyvių, pasakodami apie savo lošimo patyrimą, kalbėjo apie gėdos jausmą dėl savo lošimų, jų sukulto elgesio ir pasekmių:
- „<...>, atrodo, kad visi tave mato, žino, atrodo, jei tu eini į bankomatą išsitraukt tuos pinigus, tai atrodo, kad čia visi tave žino, kad tu čia jau eini, tokia gėda, kad visi žino, jog tu eini, praloši, toks *** jausmas” (TD5).*
- „<...>, pastoviai nuovargį jausdavau ir žiaurią gėdą. Aš kartais prisimenu tokių dalykų, kurių dar čia nepasakojau, bet visko ir neįmanoma papasakoti, bet, nu, jo, slegia labai tokie dalykai, kai tu vėl juos prisimeni” (TD2).*
- E. Neviltis ir beprasmybė** (TD1, TD2, TD3, TD6). Tyrimo dalyvių interviu tekstuose atsispindėjo tai, jog pralošus tiriamuosius neritai lydėdavo nevilties ir beprasmybės jausmas:
- „Gavosi taip, kad trys naktys va tokios man gavosi... Ir aš visus pinigus iš tos skolos paėmiau, ten gavosi apie 5000 eurų. Mamos korteles ištuštinau ir tada kas buvo... Nu tada*

– beprasmybė” (TD1).

„*Tai, žodžiu, tie pinigai mažėjo, mažėjo ir paskutinę sumą pralošiau ir, aišku, daug kartų aš esu išgyvenęs tą jausmą, kai žinai, kad laukia pasekmės, <...> ir tas momentinis, paskutinę sumą pralošus, net neviltis, neviltis su tokia beprasmybe*” (TD6).

- F. **Lošimo metu jaučiama euforija** (TD1–TD8). Ši potėmė yra svarbi, kadangi talpina lošimo metu patirtus pakylėtumo, euforijos, malonaus jaudulio jausmus, kuriuos savo patyrimuose pažymėjo visi tyrimo dalyviai:

„*<...>, nu jausminėj būsenoj, tokią euforiją patyriau, net nežinau, ten vos ne orgazmas buvo, žinai, kai matai tuos skaičius, jau žinai, supranti, kad tai tavo sąskaitoj yra*” (TD1).

„*<...>, lošimo metu ar prieš, tai pakylėtai, džiaugsmingai, kaip sakiau, bėgdavau į namus ristele, kaip įsimylėjęs būdavau*” (TD6).

„*<...>, jeigu tau sekasi gerai, jei man sekasi gerai, aš jaučiuosi pakylėta, <...>, viskas taip entuziastingai, euforiškai, tu tiki, žaidi, laimi ir atrodo – viskas išsispręs*” (TD7).

- G. **Optimistiškumas ir pozityvumas** (TD2, TD5, TD6). Dauguma tyrimo dalyvavusių probleminių lošėjų savo pasakojimuose pažymėdavo prieš lošimą vyravusį optimistinį ir pozityvų nusiteikimą, kuris tęsdavosi ir lošimo proceso metu, jei dalyviai išlošdavo:

„*Toks nepagrįstas optimizmas, suprasdavau, kad esu įbridęs giliai, suprasdavau, kad įklimpęs, žinodavau, kuo pasibaigs, kuo visada pasibaigdavo ir vistiek, jau kai pinigų turėdavau, kas įstrigę ir dabar kalbant iš retrospektyvos, kad toksai nepagrįstas optimizmas, galvojimas, kad pasiseks*” (TD6).

„*Nu, realiai, kai turi pinigų ir eini jau lošti, tai toks pozityvus, visa kūno kalba rami, vos ne išdidžiai, ramiai keliauji*” (TD5).

- H. **Bendras nemalonus jausmas** (TD2, TD6). Šioje potėmėje užkoduoti visi tyrimo dalyvių pasisakymai apie nemalonus jausmus, jaučiamus lošimo metu ar po jo, tačiau jų nespecifikuojant:

„*<...>, kiek kartų, ne 10, ne 20 ir ne 100 ta pati istorija, ta pati pabaiga, bet jau post fakt, kai padaryta, labiausiai tie sunkesni, skaudesni jausmai užguldavo*” (TD6).

„*Po tos pusantros paros ar ten dviejų išėjus, aš nežinau, pralošus visus pinigus, <...> aš eidavau namo ir... nežinau, nuleidęs galvą, sugniuždytas kažkoks jausdavausi*” (TD2).

3.1.2. Įsitraukimas į lošimus

Įsitraukimo į lošimus tema iškilo apjungus visus faktorius, lėmusius tyrimo dalyvių įsitraukimą ar norą lošti. Dėl didelės šių veiksmų įvairovės, tema buvo pasmulkinta potemėmis, kurios kiek aiškiau apibrėžia minėtus faktorius:

A. **Lošimo įstaigų patrauklumas** (TD1, TD2, TD4–TD8). Šioje potemėje – visi tyrimo dalyvių išsireiškimai apie lošimo įstaigas, jų savybes, taip traukusias dalyvius lošti:

„<...>, nu, tiesiog, man būdavo kaip kokie antri namai tai... Aš ten labai daug laiko praleisdavau, pažinodavau visus, kurie ten ateina, nu, sakau, kaip tokia, juokingai skamba, bet kaip kažkokia bendruomenė ten gaudavosi, nes ateini, susipažįsti. Ten linksma, smagu, eini, žiūri, kaip kiti žaidžia” (TD2).

„Malonu ten, aš atvirai pasakysiu, aš ten jausdavausi geriau negu namie, aš jausdavausi, kad galėčiau ten gyvent, va tokia savijauta, atrodo, kad čia yra mano namai, ne lošimo namai, o mano namai. Man nesinorėdavo iš ten išeiti, vien tik jau išeidinėji, nes reikia, taip tai ten galėtum kiauras paras sėdėt, nes ten jau rimti lošimo namai jau dirba pastoviai” (TD4).

B. **Aplinkinių įtaka** (TD3, TD4). Šia poteme užkoduoti dalyvių pasakojimai, kaip jų sprendimui lošti įtakos turėjo aplinkiniai, draugai. Keli iliustruojantys pavyzdžiai:

„<...>, mes ten trynėmės su draugais kieme ir kažkas pasiūlė nueiti, varom į lažybų automatus. <...> ir man tas lošimas irgi įstrigęs, aš mačiau jo pasėkmes būdama maža, kai ten tėvas lošė... ir aš iš karto tada pasakiau, neatsimenu ar įvardinau, bet pagalvojau, kad nereikia, nu, kad man tai geruoju nesibaigs, man nereikia šito patirti, man nereikia šito ragauti, ta prasme, geriau to nedaryti. Bet vistiek mes nuėjom, aišku, tą vakarą, „nu ką čia, einam, ką mes čia sėdėsime, čia šalta, tą tą tą” “ (TD3).

„Ai, ir mergos, nu panos, sako, žinai, nu, ką, yra dar aparatų, imk ir tu pabandyk tu, gal ką... Ne ne, sakau, ką čia pinigų aš dovanosiu. Dar pasižiūrėjau taip per kišenes (pasitapšnoja per kišenes), atsidariau piniginę, žiūriu smulkių yra ten metalinių, <...>. Ai, galvoju, tuos sumesiu, kad nesimaišytų piniginių, žinai” (TD4).

C. **Greitų pinigų troškimas** (TD3, TD5, TD6). Potemė talpina tyrimo dalyvių pasisakymus apie tai, kaip juos įtraukė lošimas dėl godumo, ar noro laimėti kuo greičiau:

„<...>, aš žaisdavau dažniausiai gyvai, ne tai, kad aš ten pastatatau ir ten 3 valandas žiūriu varžybas, ne, aš žaisdavau gyvai, čia ir dabar, man viskas turėjo būti čia ir dabar, čia pastačiau ir man per 10-15 minučių turi būti rezultatas” (TD3).

„Pamėgindavau, bet nusprendavau, kad man per ilgai reikia laukti, reikia man greičiau pinigų,

noriu atiduoti, turėti savo ir vėl galiausiai grįždavau prie tų dar greitesnių žaidimų, kur viską pralošdavau” (TD6).

D. **Negebėjimas sustoti lošti** (TD1–TD8). Tyrimo dalyvių pasakojimuose itin dažnai skambėjo jų pačių nesugebėjimas sustoti lošti ir liguistas įsitraukimas į lošimus:

„<...>, greičiausiai man buvo sunkiausias periodas, kai, nežinau, aš, nu, gal, aš tikrai išprotėjęs buvau ir, man niekas neberūpėdavo, tiktais kaip palošti” (TD2).

„Būdavo ir tokios dienos, tos „prakentėdavau” tarkim, ane, tai aš tada lošdavau iš virtualių pinigų, ta prasme, kad tik užsiimti kažkuo, varai pokerį kokį, eini į turnyrus nemokamus, tikiesi ir irgi su tokia pačia vizija, tikiesi tam turnyre laimėti kažkokį bilietą į kitą turnyrą” (TD3).

„<...>, jau nu nebegaliu, didžiulis potraukis ir savo treniruočių, pamokų, laisvalaikio laiko skirdavau lošimams, netgi kai neturėdavau pinigų, eidavau ir žiūrėdavau, kaip tie šuniukai bėga, visus bėgimus” (TD6).

3.1.3. Saviapgaulė

Teminės analizės metu, iš visų tyrimo dalyvių interviu iškilo bendra **saviapgaulės** tema, pasikartojanti jų pasakojimuose. Ši tema taip pat gana plati, apimanti viską nuo jų turėtų lūkesčių iki klaidingų įsitikinimų. Tam, kad saviapgaulės būdai būtų aiškesni, tema buvo padalinta į 4 potemes:

A. **Nepasiteisinę lūkesčiai** (TD1, TD2, TD4–TD8). Šioje potemėje sutalpinti visi tyrimo dalyvių pasisakymai, kuriuose jie dalinasi lūkesčiais, kuriuos puoselėjo eidami lošti, ar po lošimo, planuojant sekantį apsilankymą lošimo įstaigoje, kurie galiausiai nepasiteisino. Kelios ištraukos, iliustruojančios reiškinių:

„Nežinau, po tiek pralošimų aš tikėjau atsilošti kažkiek, padengti tas savo paskolas, tikėjau, kad dar man gal liks pinigų kažkiek, nors, nu, aš tikėjau, bet galbūt kažkur pasąmonėj žinojau, kad taip tikrai nebus, nes pinigai nebuvo čia tas pagrindinis dalykas, dėl kurio aš eidavau” (TD2).

*„Buvau pasiėmęs vos ne tūkstantį, galvojau, tikrai atmušiu tuos pinigus, man, galvoju, bent kelis šimtus atmušt, man nereikia tų tūkstančių, kelis skolininkus tik atlošti ir vėl su džiaugsmu varau namo. <...> Mintys ne tai, kad pažaist, ne laiką praleist kažkaip gerai, bet varai laimėt, lūkestis yra visada laimėt, bet čia toks tikslas, tu negali pralošt, tu privalai laimėt, nes tau reikia to, tau reikia ano, dar prisimeni viską, kiek esi pralošęs, ***, norisi*

bent kažkokią dalį atlošti. Problema gal net ne pačiam lošime pasidaro, o atsilošime pas lošėją, suprant?” (TD4).

- B. **Melas sau** (TD2, TD5, TD6). Ši potėmė apima tyrimo dalyvių išsakytus pažadus sau, žinant, kad jų nepavyks ištesėti, bei savo lošimo pateisinimus sau:

„Aš save stabdydavau, dažnai aš save stabdydavau, bet tai trukdavo labai neilgai tiesiog, aš sau žadėdavau, kad nebelošiu, bet netrukdavo tai ilgai labai. Ir, tai va, kai aš jau nusprendžiau, aš ilgai labai galvoju, kad man reikia kažką daryti, bet tuo pačiu ilgai nieko ir nedariau, tiktais šnekėjau visiems, žadėjau, kad aš pradėsiu kažką daryt, bet niekaip ir nedarydavau to” (TD2).

*„<...>, teisindavau, kad reikia babkių, kad reikia mamai padėt, nes ten su finansais būdavo sunku. <...> Tai save teisinau, kad ***, neturi, reikia, išlošiu, duosiu, čia dėl to, tipo, stengiuosi. Reikia babkių išlošti, mamai sunku, reikia padėt. Tuo sau teisindavau savo lošimus. Jo, nu būdavo, kad ten apie tas sumas sakai, kad ai, tas šimtas eurų nedaug, kas čia yra, ką tie 500, atsilošiu, gausiu, viskas bus gerai... O po to taip užaugo skolos, o dabar 100 eurų labai daug. Jo, nebent taip teisindavau save, kad dar atsilošiu, dar gausiu, čia dar nedaug”* (TD5).

- C. **Pinigų sureikšminimas** (TD2, TD4, TD5). Dalis tyrimo dalyvių pažymėjo teikią itin didelę svarbą pinigams, matydami juos kaip vertybę. Tai iliustruoja tokie dalyvių pasisakymai:

„<...>, nu, tai man toksai gavosi, kad pinigai yra, nežinau, na, vertybe tapo jau gal 16 metų – jeigu aš turėsiu pinigų, tai aš turėsiu viską – mano toks požiūris buvo” (TD2).

„Bet, jo, bet šiaip man atrodo pinigai visada buvo numeris 1, nes tu turi skolą ir tu tiki kažkokia, nežinau kuo, anomalija, dar kažkuo, kad pasiseks, kad laimėsi” (TD5).

- D. **Klaidingi įsitikinimai** (TD1–TD7). Šioje potėmėje sutalpinti tyrimo dalyvių išsakyti įsitikinimai, kurie yra neteisingi ar nelogiški. Dauguma jų yra įsitikinimai, kad išlošus išsispręs visos jų problemos ir viskas bus gerai:

„<...>, laimi ir atrodo – viskas išsispręs, viskas bus gerai, va tik dabar dar, dar, dar ir dar, tada, bent jau man tuo metu atrodė, kad aš laimėsiu, aš padengsiu visas savo skolas, aš finansiškai atlyginsiu visas moralines žalas, ką aš kam padariau. Ta prasme, man atrodė, kad, jei pinigai bus grąžinti ir jeigu aš dar kiekvienam kažką nupirksiu, tai viskas bus gerai, lyg niekur nieko” (TD3).

„<...>, iliuzijos, kad viskas pasibaigs gerai, jau kiek kartų yra pasibaigę gerai, kiek kartų esu atsilošus” (TD7).

3.1.4. Finansinės pasekmės

Išanalizavus visų tyrimo dalyvių interviu tekstus, viena dažniausiai minimų temų buvo **finansinės pasekmės**. Visi tyrimo dalyviai savo pasakojimuose apie lošimo patyrimą akcentuodavo tai, kaip nukentėjo jų finansinė padėtis. Tam, kad geriau suprasti finansinių pasekmių pobūdį, buvo išskirtos trys potemės:

- A. **Turimų pinigų pralošimas** (TD1–TD8). Ši potemė apima tyrimo dalyvių pasisakymus apie praloštas pinigų sumas, dažnai paminint, kad buvo pralošti visi turimi pinigai, ar net tie, kurie buvo numatyti kitam tikslui. Žemiau pateikiama keletas ištraukų iš dalyvių interviu, iliustruojančių šį lošimo patyrimo aspektą:

„Aš turėjau 400 ir nuėjau pastatyt, <...>, bet atsimenu, kad pralošiau. Ai, aš pralošiau ten nuomos pinigus, man atrodo, tie nuomos pinigai dar nebuvo vien mano visi, bet buvo ir draugės. Ir man reikia rytoj ryte, o aš vakare, prisimenu gal 12 valandų buvo, nes man varžybos baigėsi kokią aštuntą, tipo, dar kokią laiką tarpą aš dar šiaip praleidau ir vėliau pralošiau ir tada reikia kažką daryti” (TD5).

„Atsimenu tą vakarą, kai aš jau pasiekiau tą 40000 ribą <...> aš vis dar dariau statymus, bet ant tokių nesąmonių. Atsimenu gerai, <...>, aš stačiau 1000, <...>. Ir aš pralošiau tą 1000. Ir man jau 39 (tūkstančiai), nu aš jau nebegaliu, man jau turėjo būti 40 (tūkstančių), <...> manęs tas 1000 mažiau netenkina, tai aš kažkur per pusvalandį sugebėjau sugrįžti prie nulio” (TD3).

„Pralošiau apie 1000 eurų per naktį kažkur, <...> Nu ir, žinok, gavosi taip, kad nuėjau su tais pinigais, nuėjau į tą kazino, <...>. Nu va ir nuvarau aš ten, nuleidžiu visus tuos pinigus” (TD4).

- B. **Įsiskolinimai** (TD2–TD8). Šioje potemėje talpinami visi tyrimo dalyvių pasisakymai apie jų turimas skolas (tiek asmenines, tiek kreditų bendrovėms). Didžioji dalis dalyvių pasidalino iki šiol kenčiantys įsiskolinimų pasekmes. Geriausiai šią potemę atspindi:

„Tai vat, vėliau aštuoniolikos, suėjo man 18 metų, <...> ir tada prasidėjo paskolos, nežinau, ir kažkaip man atrodė visiška smulkmena ten pasiimti kreditą, juk vistiek dirbsiu, kažkaip aš jį atiduosiu. <...> Tos paskolos kažkokios man buvo, nu, aš už dyką kai kažką gaudavau, aš nevertindavau tų pinigų, aš taškydavau juos, pralošdavau ir, nežinau, taip po biški klimpau į skolas, po to mama sužinojo, puikiai atsimenu, kaip ji reagavo, kai pasakiau, kad aš skolingas kreditoriams, tai jinai visa išbalo ir pasakė man iš karto, kad nepadės, aš prašiau, kad man paskolintų pinigų, bet iš karto man pasakė, kad nepadės, <...>” (TD2).

„Imdavau kreditus, čia panašiai, kaip lošimas. 19-22 metų imdavau, mama pagrinde, aš net nesakydavau, ji vienaip ar kitaip sužinodavo, ar ten laiškas ateidavo ir neišeidavo tos korespondencijos pačiam pirmiau paimti tiesiog ir jinai galiausiai sumokėdavo. Buvo vienas kartas, kai žinojau, kad sumokės, buvau ten savo dalį nedidelę pinigų sutaupęs, padavęs, kad sumokėtų, bet jinai nespėjo sumokėti, aš jau už kelių valandų dar daugiau pasiėmiau, kadangi jau mokumas, sumokėjus laiku, kreditingumas padidėdavo, tai esu begalę paskolų pasiėmęs” (TD6).

- C. **Socialinio statuso praradimas** (TD1, TD3). Ši potėmė apima dalyvių pasakojimus apie pasekmes jų darbui, laikant, kad tai yra jų pajamų šaltinis, todėl taip pat priskiriamas prie finansinių pasekmių. Vienas tyrimo dalyvis išskyrė ir lošimų sutrikdytas studijas – tai taip pat buvo laikoma socialinio statuso praradimu. Geriausiai šią potėmę iliustruoja:

„<...> buvo 7 mėnesius iš eilės tol, kol manęs neatleido dėl to, kad pasinaudojau įmonės kortele, įrankių pripirkau, prinuomojau įrankių ir viskas buvo parduota ir viskas buvo pralošta. Nu, vienu žodžiu, susigadinau karjerą, taip gavosi, <...>” (TD1).

„<...> aš po pusės metų jau buvau praradus darbą, metus studijas... nu aš jų nemečiau, tiesiog ten vienos skolos buvo, ta prasme, aš nei į darbą, nei į paskaitas nėjau, man nieko nereikia, aš nuo ryto iki vakaro žaisdavau. Ryte atsikeli žaidi, užmiegi su kompu ant kelių, ryte atsikeli vėl žaidi, naktim žaidi, „kodėl tu nemiegi?“, „man darbus reikia rašyt, aš mokausi”, nu aš labai greitai, ta prasme, aš, pusantrų metų ir aš... labai greitai” (TD3).

3.1.5. Pinigų įgijimo būdai lošimui

Analizuojant tyrimo dalyvių lošimo patyrimus, išryškėjo įvairūs būdai, kaip jie gaudavo pinigų lošimams. Suprantama, jog patiriant tokius finansinius nuostolius, kokius patiria probleminiai lošėjai, jiems dažnai tenka galvoti, iš kur gauti pinigų. Taip buvo sudaryta tema **pinigų įgijimo būdai lošimui**, kuri apima du tipus, išskirtus potėmėmis:

- A. **Oficialių pinigų paieškos ir panaudojimas** (TD1–TD3, TD5–TD8). Ši potėmė apima tuos pinigų gavimo būdus, kurie yra legalūs ir sąžiningi, kaip antai dirbant, skolinantis ar parduodant savo turtą:

„<...>, sulaukiau vėl atlyginimo ir su tuo pačiu anglišku atlyginimu, dar litas Lietuvoje buvo, tai vos ne keturženklį, ne penkiaženklį vos skaičių litų gavau, tai irgi per vieną naktį viską ištaškiau nuėjęs į Olimpiką tam, kad pabandyti atsilošti <...>” (TD1).

„Nieko nebuvo - nei žmonių, nei, ta prasme, aš pardaviau, išnešiau viską, ką tik buvo galima

parduoti, šaukšto nenešiau, kad ten už litą parduoti, bet turbūt, kas verta daugiau nei 50 litų tuo metu, tai namuose nieko nelikę. <...>, nei vieno daikto neliko, ką galima būtų parduoti” (TD3).

- B. **Nelegalūs pinigų gavimo būdai** (TD1–TD3, TD5, TD6). Pasakojimuose iškilo ir nelegalių būdų pinigų gavimui tema. Dažniausiai tyrimo dalyviai siekė pinigų tokiais būdais, kaip vagystės, paskolų ėmimas kitų asmenų vardu jiems nežinant, tuomet, kai nebuvo likusių kitų alternatyvų:

„Aš būdavau su drauge ir kol ji miegodavo, aš tikrindavau rezultataus ir... žinojau jos banko kortelių numerius visus, pradėjau imti jos vardu paskolas. <...>, jo, vogdavau ir aš iš artimųjų, iš draugės” (TD2).

„Tai tą vakarą aš nuėjau, turėjau tam tikrą pinigų sumą, bet dar žinojau, kad dar yra cash’o įmonėj, tipo 712 eurų, jei neklystu, tai aš juos pralošiau, tą patį vakarą nevažiavau, bet tipo kitą vakarą, nuvažiuosiu, pasiimsiu tuos ir atsilošiu. Aš pasiėmiau tuos pinigus, nu, tipo, cash’ą, varau, tipo <...>. Pasiėmiau, bandžiau ten ant live’o statyt, dar ten kažką, bet nepaėjo vėl taip pat ir galiausiai pralošiau” (TD5).

3.1.6. Savidestruktyvus elgesys lošimo kontekste

Duomenų analizės metu, išryškėjo dar viena gana plati tema – **savidestruktyvus elgesys lošimo kontekste**. Ši tema apima visas tyrimo dalyvių elgesio išraiškas, kurios neigiamai veikė tiriamųjų gerovę. Kadangi tokio elgesio išraiškų tyrimo dalyvių patyrimuose atsispindėjo daug ir įvairių, jos buvo suskirstytos į kiek smulkesnes potemes:

- A. **Fiziologinių poreikių netenkinimas** (TD1–TD4, TD6, TD8). Ši kategorija apima daugumos tyrimo dalyvių patyrimuose tendenciją nesirūpinti savo fiziologiniais poreikiais lošimo metu (miego, mitybos ir higienos nesilaikymas. Tiriamieji tai išsakydavo taip:

„ <...> sėdint ten, aš kažkaip, nežinau, man ten daugiau nieko nereikėjo, aš pamiršdavau, kad aš noriu valgyt, <...>” (TD2).

„Tai... man geriausia buvo užsidaryti, niekas manęs nemato, niekas manęs negirdi, nes aš kai lošdavau, ten 3-4 paras tai aš ten nesiprausdavau, nevalgydavau, pas mane būdavo tik cigaretės, kompas ir pinigai, ta prasme. Daugiau man nieko ten nereikėjo, nei valgyt, nei praustis, jokių tokių poreikių ten elementarių man tikrai nereikėjo” (TD3).

„Aš lošiau, nu, ten ilgą laiką, ne... nebuvo pertraukų jokių, žodžiu, nežinau, kaip aš ten

ištverdavau, nes aš ten nei... nei valgiau, nei miegojau, ten naktys bemiegės visai man, bet nereikėjo net to viso <...>” (TD8).

- B. **Suicidinės mintys ir veiksmai** (TD1, TD2, TD5, TD6). Šioje potemėje slypi visi tyrimo dalyvių pasakojimo aspektai, nurodantys apie jų suicidines mintis ar net veiksmus, kurių jie buvo ėmęsi. Kelios ištraukos iš interviu:

„Po tos pusantros paros ar ten dviejų išėjus, aš nežinau, pralošus visus pinigus, gal man ir kildavo, turėjo kilti, man dažnai kildavo tų minčių apie savižudybę, <...>. Ir, jo, kai visi pradėjo nuo manęs nusisukti po biškį, bandžiau žudytis, bet tas mano bandymas buvo lyg pagalbos prašymas, nes aš vienu metu ir norėjau lošti ir nebegalėjau sustoti, <...>. Ir aš nuėjau prie tilto prie namų, apsirišau aplink kaklą ten kažką, ką radau namuose, ir, tiesiog, pats išsikviečiau sau policiją” (TD2).

„<...> atrodo norėtusi kažką daryti, norėtus pradingti, gal suicidinės mintys, bet jų nevystydavau, tokios momentinės iš to pykčio ant savęs” (TD6).

- C. **Svaiginimasis alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis** (TD2, TD4–TD6). Šioje potemėje sutalpinti tiriamųjų pasisakymai apie elgesį, kuris netikslingai, tačiau vistiek buvo kenksmingas jų gerovei – alkoholinių gėrimų ir narkotinių medžiagų vartojimas. Rūkymo dažnio suaktyvėjimas taip pat buvo prijungtas prie šios potemės. Tai iliustruoja:

„Aš buvau priklausomas ir nuo narkotinių medžiagų, ne tai, kad buvau priklausomas, bet pradėjau vartoti ten narkotikus, supranti ir va ten tokius narkotikus, kur miegas neima, nu ir būni be miego, žinai” (TD4)

„<...> dar žolės kažkiek vartodavau, <...>, parūkydavau dažnai. Tai tas įstrigę, kad, jeigu sugebėdavau tvarkytis blaivus, nenuėiti, kad ir kaip sunku būdavo, tai nepagalvodavau to, kad parūkius visiškai, ta prasme, pasikeisdavo ir net nebūdavo minčių, kad nebeiti ar mėginti susivaldyti ir tiesiog nužingsniuodavau” (TD6).

3.1.7. Lošimų sukeltos fiziologinės kūno reakcijos

Analizuojant turimus duomenis, aiškėjo, jog dažnai lošimai sukeldavo tyrimo dalyviams įvairias kūno reakcijas, todėl buvo sudaryta tema **lošimų sukeltos fiziologinės reakcijos** (TD1–TD3, TD5–TD8). Minėtos reakcijos apimdavo kūno drebulį, prakaitavimą, galvos skausmą, fizinį nuovargį. Kūno prakaitavimas ir drebulys dažniausiai būdavo reakcija, kurią probleminiai lošėjai patirdavo lošimo metu, tuo tarpu galvos skausmas ir fizinis nuovargis labiau jausdavosi po lošimų. Kelios ištraukos iš interviu:

„Mane šaltas prakaitas išmušė, aš galvojau, kad aš užmušiu tą žmogų, kuris man dalino kortas. Tai... atėjo po to tas bosas ir pasakė, kad viskas gerai, kameras patikrinom, galima išmokėti pinigus ir nežinau... iš karto toks šaltas prakaitas, toks pykčio... perėjo vėl į euforinę būseną, kad net drebėt pradėjau” (TD1).

„Po - galvos skausmo būdavo, migrena... <...> po lošimo, tai aš nežinau, tai kaip ir minėjau, ne kiek kūno reakcijos, kiek iš psichosomatikos, labiau per jausminę tą pusę, <...> nieko negirdėdavau, nieko nematydavau” (TD6).

3.1.8. Melas ir manipuliacijos aplinkinių atžvilgiu

Bendrai visų tyrimo dalyvių interviu iškilo **melo ir manipuliacijų aplinkinių atžvilgiu** (TD2, TD4–TD6) tema. Didžioji dalis tyrimo dalyvių pripažino, jog meluodavo ir manipuliavo savo artimaisiais, draugais, siekdami nusišluoti savo lošimus, ar gauti jiems pinigų. Geriausiai šį patyrimo aspektą iliustruoja:

„<...>, jau vėl planuodavau, kur čia vėl pasiskolinti, ką apgauti. Net vadinkim tuos, jau man artimus žmones, pažįstamus kažkokius, kurie dar pasitikėdavo dar manim, žinai, jau tuos grėždavau, vien tik tam, ne tam, kad pragyvent ten, žinai, bet vien tik tam, kad vėl nueit ir pabandyt atlošt tuos pinigus” (TD4).

„<...>, ten visiškai pasidavęs, pinigų prasimanymas apgaudinėjant ir nemažai prisiskolinęs buvau iš vyresnio amžiaus žmonių, pažįstamų, draugų, tėvų” (TD6).

„Aš, aišku, mokėdavau manipuluoti žmonėmis, sukelti kažkokį gailėtį, kad mane gailėtų, tai seneliai padengė mano tą skolą ir neilgai trukus, pasiėmiau vėl, nes galėjau imti daugiau ir...” (TD2).

3.1.9. Lošimų sukeltos elgesio reakcijos

Iš visų tyrimo dalyvių interviu, pastebėta, kad probleminių lošėjų lošimo patirtis dažnai buvo praturtinta įvairiomis elgesio išraiškomis, reaguojant į nusivylimą, pyktį ir nepasitenkinimą lošimų metu, todėl išskirta tema **lošimų sukeltos elgesio reakcijos** (TD1–TD5, TD8). Dažniausiai tai būdavo agresyvaus elgesio išraiškos. Keli pavyzdžiai:

„Nu, aš galėdavau trenkti į tą kompiuterį tarkim... Turbūt, ką aš jau padarydavau, tai aš nebent daužydavau tą kompiuterį iš kumščio, kartais rėkdavau... Nu ten rėkt namie, ten irgi žmonių, aš tada su seneliais gyvenau, tai namie seneliai būdavo, tai aš labai ten reikštis negalėdavau, tai, ta

prasme, tas emocijas išliedavau ten rėkdama į pagalvę, kąsdama į ranką, kažką trunkydama, tą pačią pagalvę, nu nepritraukdama dėmesio, būčiau viena, tai gal kitaip reikščiausi, bet reikėjo likt nepastebėtai, ta prasme, tai taip reikšdavausi” (TD3).

„<...>, o paskutinį tūkstantį nusiėminėjau, ėjau va bank, nervavausi, kompą daužiau, keikiausi, rėkiau ant visų ir gavosi taip, kad sekmadenį sėdėjau visiškai be pinigų” (TD1).

3.1.10. Pasekmės santykiams

Kalbėdami apie savo lošimo patyrimus, tyrimo dalyviai įvardino įvairias šios veiklos sukeltas pasekmes. Dalį jų apibendrinus iškilo tema apie **pasekmes santykiams** (TD2–TD6). Dėl savo melo ir manipuliacijų ar finansinių apgavysčių tiriamieji minėjo jautę, kaip nukentėjo jų santykiai su artimaisiais ir draugais. Kelios iliustruojančios ištraukos iš interviu:

„<...>, su manim niekas nebendravo, tikrąja to žodžio prasme, niekas nebendravo, vienintelė mama, kuri gėrė dieną dienon, ten namuose nei elektros pas ją nebuvo, ten ir ne jos butas buvo, ta prasme, tik jinai man leisdavo pas ją, visi mane išvarė, visi atsisakė, ten tėvas, seneliai, brolis, aš bijojau ką gatvėj sutikt” (TD3).

„Ir būdavo, kad apskritai vengdavau to santykio plėtojimo, kūrimo, kad žinodamas, nutuokdamas, kad galiu pasinaudoti bet kada. Iki šiol... <...> žinau, kad galiu pasinaudoti žmogumi finansine prasme” (TD6).

3.1.11. Pabėgimas nuo realybės

Pabėgimas nuo realybės (TD2, TD3, TD5, TD6) buvo dažnai pasikartojanti tema tyrimo dalyvių pasakojimuose apie savo lošimo patyrimą. Didžioji dalis dalyvių įvardino, jog lošimas padeda jiems pamiršti ir negalvoti apie savo realybę ir problemas, sukelia pabėgimo nuo realybės pojūtį:

„<...>, ten nuėjęs į kazino, aš jausdavau kažkaip, kaip kitam pasaulyje kažkokiam, nuo visų rūpesčių, tų visų bėdų, kažkoks, nu, kitas gyvenimas man ten atrodė ir man patikdavo ten būt” (TD2).

„<...>, esu save prigavęs, kad tiesiog, kad pabėgt nuo visko... tiesiog pabėgt nuo visko, ten nueiti ir tau gerai, atsipalaiduoji, jeigu laimi - gerai, jei ne - blogai (juokiasi)” (TD5).

„<...>, tai dienai atėjus, lieku su savim, nelošiu, negaliu atsijungti, negaliu pabėgti, nu ir automatiškai tos mintys lenda, tas suvokimas, ta, nežinau, sąmonė, pasąmonė, realybė jinai ateina

ir labai nesinori į ją žiūrėti, pripažinti ir tiesiog norisi vėl kuo greičiau pabėgti į tą lošimą, kad negalvoti apie tą realybę, kas vyksta” (TD3).

3.1.12. Savęs vaizdas po lošimo

Galiausiai, keliuose pasakojimuose išryškėjo **savęs vaizdo po lošimo** tema. Tiriamieji kalbėdavo apie tai, kaip save matė, ir ką apie save galvojo. Šioje temoje išskirtos dvi potemės, leidžiančios aiškiau suprasti, koks buvo tyrimo dalyvių savęs vaizdas po lošimo:

- A. **Disociacija** (TD2, TD5). Ši potemė išskiria patyrimo dalį, apimančią pojūtį, jog lošianti ir nelošianti asmens dalys atsiskiria ir dalyviai pažymėjo pojūtį, jog lošė kažkas kitas, o jie teturi kęsti pasekmes:

„<...>, aš tikrai žinau, kad ten buvau ne aš, o ten buvo tas priklausomas žmogus, veikiamas priklausomybės dariau visiškai protu nesuvokiamus dalykus. Tai, žinau, kad pas mane tai yra, ta mano šlykščioji dalis, ir kad aš ir dabar galiu taip elgtis, kad ji niekada nedings” (TD2).

„Ta prasme, tu pradedi, tas žmogus, kuris tave apgavo, tu pradedi jo padarytą žalą taisyt, žinai, ta prasme, atrodo, kad tu buvai girtas, miegojai kažkur tenais, ir buf, atsikeli, pachmielnas, išsiblaivai ir reikia spręsti kažką” (TD5).

- B. **Neigiamos nuostatos apie save** (TD4–TD6). Šioje potemėje sutalpintos save vertinančios, apibūdinančios mintys, kurios kildavo tyrimo dalyviams po lošimo:

„Bėgdavo visas gyvenimas, kai tu išeini, kai tu praloši, sukasi viskas, kad ir ką pagalvoji, tai atrodo, kad tai yra tiesa, kad tarkim artimiesiems darai kančią, kad esi našta, net negalvoji, kodėl galėtų būti ne taip, tu iš karto įsitikinęs, kad taip yra” (TD5).

„Žinai, taip pradedi jaustis, kaip kvailys, kaip tave ten būtų išnaudoję kaip skudurą, žinai, ar kaip apgavę būtų naglai, žinai” (TD4).

3.2. Tyrimo rezultatų aptarimas kitų tyrimų kontekste

Šiame skyriuje aptariamos probleminių lošėjų lošimo patyrimuose dominuojančios, ir tuos patyrimus apjungiančios, temos ir jų vieta kitų autorių prielaidų ir tyrimų kontekste.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, jog tyrimo dalyviai neretai savo įsitraukimą į lošimus motyvuodavo troškimu greitai gauti pinigų ir turėjo lūkesčių laimėti, kadangi pervertindavo savo realias galimybes laimėti. Tokie rezultatai sutampa su kognityviniu požiūriu, jog žmonių motyvacija

lošti kyła dėl noro laimėti pinigų, o sutrikimo lygis – dėl klaidingo suvokimo apie savo galimybes laimėti (Ladouceur & Walker, 1998). Pasak Jacobs (1988), tęstinis lošimas priklauso nuo to, ar jis sumažina savikritiškumą ir savimonę, kas pasiekama per vidinį kognityvinį pokytį. Savo galimybių laimėti pervertinimą galima laikyti tam tikra sumažinto savikritiškumo forma, kadangi tyrimo dalyviai minėjo, jog nepaisant daugkartinių neigiamų lošimo pasekmių, kas kartą jie vėl tikėdavo, jog jiems pavyks laimėti.

Nors literatūroje aptinkama aiškinimų, jog probleminis lošimas gali rasti iš neigiamo savęs vaizdo ir menkos savivertės (Jacobs, 1986; McCormick, 1988), šio tyrimo rezultatai atskleidžia tik atvirkštinį neigiamo savęs vaizdo ir lošimo ryšį – neigiamos nuostatos apie save tyrimo dalyviams kildavo po lošimo. Žinoma, reikėtų įvertinti tai, jog nei vienas tyrimo dalyvis neįvardino nustojęs lošti po papasakoto patyrimo, vadinasi net ir turint neigiamą savęs vaizdą, įsitraukimas į lošimus tęsėsi, todėl nereikėtų atmesti ir galimybės, jog neigiamas savęs vaizdas skatina lošimus.

Svarbu iškelti ir disociacijos pojūčio patyrimo aspektą, nutinkantį po lošimų, remiantis šio tyrimo duomenimis. Keli tyrimo dalyviai išsakė jautęsi, lyg lošimu užsiėminėjo ne jie, o kažkas kitas ar jų pačių lošiančioji dalis (išskiriant dvi savęs dalis – lošiančiąją ir nelošiančiąją). Šis reiškinys tarp probleminių lošėjų nėra naujas, jau 1988 metais Jacobs atliko tyrimą, kurio rezultatai atskleidė, jog skirtingų tipų priklausomi asmenys, kartu ir probleminiai lošėjai, patiria tokio paties pobūdžio disociacinę būseną, kaip ir kiti priklausomi asmenys, vartodami medžiagas ar užsiimdami veikla, atitinkančia jų priklausomo elgesio modelį. Vadinasi, probleminių lošėjų patirtis apima disociatyvinę būseną, įsitraukus į lošimus. Blaszczynski ir Nower (2002) taip pat išskyrė emociškai pažeidžiamų probleminių lošėjų tipą, lošimus naudojantį kaip emocinio palengvėjimo priemonę, veikiančia per disociaciją ir nuotaikos modifikavimą.

Viena iš teminės analizės metu iškilusių temų šiame tyrime yra pabėgimas nuo realybės. Pastaroji tema apima tyrimo dalyvių patyrimų dalis, kuriose kalbama apie lošimo metu pasitaikantį pabėgimą nuo visų rūpesčių, problemų ir nemalonios realybės. Dalyviai dažnai kalbėdavo apie tai, kad nelošiant tekdavo susidurti su nemalonia realybe, problemomis, nuo kurių norėjosi vėl pabėgti. Šie tyrimo duomenys puikiai iliustruoja ir papildo kitų autorių prielaidas apie eskapizmą. Pasak Wood ir Griffiths (2007), probleminiai lošėjai, naudojantys lošimus, kaip būdą pabėgti nuo nemalonios būsenos, tęsia azartinius lošimus net ir suvokdami, jog jis neišspręs jų problemų. McCormick (1988) teigia, jog lošti azartinius lošimus žmones motyvuoja noras patirti stimuliavimą ar jaudulį, noras pabėgti nuo nuobodulio ir noras pabėgti arba susidoroti su depresija, nerimu ir neigiamu savęs vaizdu. Lošimas ne tik suteikia galimybę pabėgti nuo realybės, nukreipiant dėmesį

nuo esamų problemų į lošimus, tačiau taip pat reikalauja aktyvaus asmens įsitraukimo ir skatina savimeilę bei fantazijas apie savo norų išsipildymą (Jacobs, 1988; Kuo et al., 2016).

Šio tyrimo rezultatuose taip pat matoma, jog tyrimo dalyviai neretai įsitraukdavo į nelegalią veiklą, siekdami gauti pinigų lošimui, taip pat piktnaudžiaudavo alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis. Šiuos lošimo patyrimo aspektus galima aiškinti remiantis Blaszczyński ir Nower (2002) išskirtu antisocialių impulsyvių probleminių lošėjų tipo aprašymu. Pasak autorių, tokie probleminiai lošėjai yra linkę būti kliniškai impulsyvūs ir demonstruoti įvairaus pobūdžio problemas, nepriklausančias nuo lošimų, įskaitant piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis, kriminalinį elgesį, alkoholizmą ir kt. Taigi, probleminių lošėjų įsitraukimas į tokio pobūdžio veiklas nėra naujas reiškinys, tačiau šis tyrimas padeda suteikti gilesnį supratimą ir iliustruoti tokio pobūdžio probleminį elgesį.

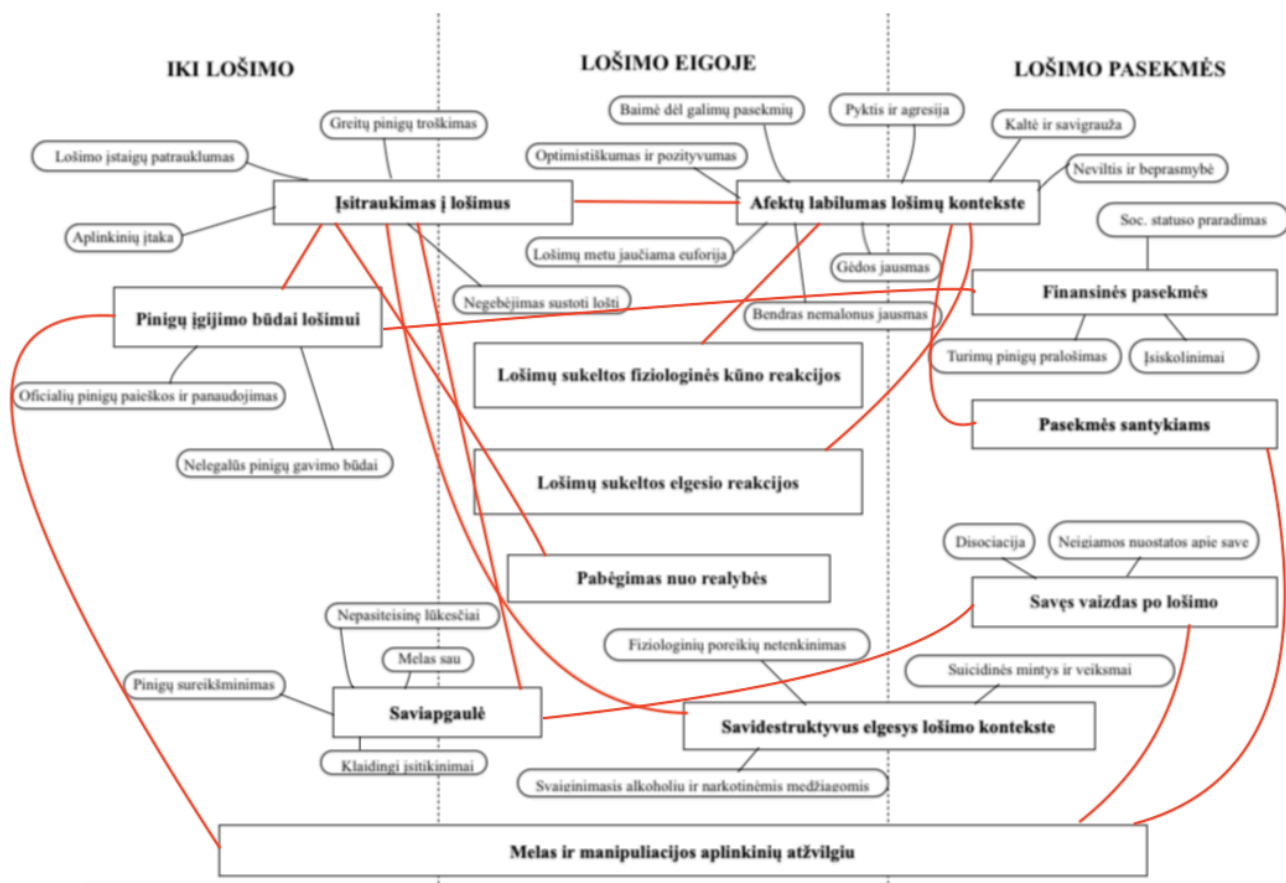
Šiame tyrime taip pat išryškėjo lošimo sukeltų fiziologinių kūno reakcijų tema, kuri apima tyrimo dalyvių išreikštas simpatinės nervų sistemos reakcijas, kaip padidėjusį prakaitavimą, širdies ritmo pokyčius ir drebulį. Šie rezultatai sutampa su ankstesnių tyrimų rezultatais, atskleidusiais fiziologines reakcijas, kurias sukelia lošimas, ypač kai lošėjai būna arti laimėjimo ir pralošia (Clark et al., 2012).

Galiausiai, svarbu pažymėti vieną svarbiausių ir plačiausių šiame tyrime išskirtų temų – afektų labilumo temą. Tyrimo rezultatai parodė, kad probleminių lošėjų patyrimas apima labai platų emocijų spektrą, siekiantį tiek neigiamas, tiek teigiamas emocijas. Nors sėkmingo lošimo metu tyrimo dalyviai pasakojo jautęsi pakylėti ir teigė patyrę euforiją, šis emocinis išgyvenimas buvo laikinas jų lošimo kontekste, kadangi sėkmė lošiant būdavo trumpalaikė. Pralaimėjimus visada lydėdavo neigiamo spektro emocijos, kaip antai pyktis, kaltė, baimė, beprasmybė, gėda ir kt. Tokie tyrimo rezultatai sutampa su Mageau ir kitų (2005) atlikto tyrimo rezultatais, parodžiusiais, jog obsesyviai aistringų lošėjų patyrimas buvo siejamas su kaltės jausmu, neigiamomis emocijomis ir nerimu. Tyrėjai taip pat išskyrė tarpasmeninius konfliktus, kaip vieną iš obsesyviai aistringų lošėjų patiriamų neigiamų pasekmių. Tas matoma ir šiame tyrime – pasekmės santykiams buvo viena iš bendrų, lošimo patyrimuose skambėjusių temų. Vallerand ir kiti (2003) pažymi, jog obsesyviai aistringi lošėjai taip pat yra linkę apleisti kitas savo gyvenimo sritis, dėl pernelyg didelio įsitraukimo į lošimus. Tai puikiai iliustruoja šio tyrimo rezultatai, kadangi tyrimo dalyvių pasakojimuose išsiskyrė tokios temos ir potemės, kaip socialinio statuso praradimas, neigiamos pasekmės santykiams ar netgi savo fiziologinių poreikių netenkinimas.

Apibendrinant, šio tyrimo rezultatai gana lengvai įsilieja į kitų tyrimų ir literatūros kontekstą ir netgi suteikia skaitytojui papildomų įžvalgų ar gilesnį tiriamo reiškinio supratimą bei galimybę įsijausti į lošimo patyrimą taip, kaip jį patiria probleminiai lošėjai.

3.3. Probleminių lošėjų lošimo patyrimo struktūra

Vienas iš šio darbo tikslų buvo struktūruoti probleminių lošėjų lošimo patyrimą, sudarant bendrą, išskylančių temų žemėlapią. Toks patyrimo struktūravimas leis skaitytojui dar geriau suprasti patį patyrimą, o ne tik atskirus to patyrimo aspektus. Taigi, šiame skyriuje aprašomas probleminių lošėjų lošimo patyrimas, kaip procesas, ir 2 paveiksle pateikiamas bendrų temų žemėlapis, sudarytas teminės analizės eigoje. Temų žemėlapis taip pat pridodamas prieduose (žr. 3 priedas). Raudonos linijos temų žemėlapyje nurodo ryšius tarp temų. Atlikus tyrimo dalyvių lošimo patyrimų analizę, toliau bus pateikiamas struktūruotas lošimo patirties aprašymas.

2 pav. Temų žemėlapis

Lošimo patyrimas prasideda nuo įsitraukimo, kurį sudaro net 4 veiksniai, skatinantys pradėti ar tęsti lošimą: lošimo įstaigų patrauklumas, aplinkinių įtaka, greitų pinigų troškimas ir negebėjimas

sustoti loši. Įsitraukimas veda prie skirtingų pinigų įgijimo būdų – oficialių pinigų paieškų ir nelegalių būdų pinigams gauti. Įsitraukimas į lošimus taip pat sukelia pabėgimo nuo realybės pojūtį, afektų labilumą, savidestruktyvų elgesį ir įvairias saviapgaulės formas, kurios savo ruožtu taip pat stiprina įsitraukimą į lošimus (pvz., pervertintas savo galimybių laimėti vertinimas skatina negebėjimą sustoti lošti). Pabėgimo nuo realybės patyrimo aspektas taip pat prisideda prie dar didesnio įsitraukimo į lošimus.

Pinigų gavimo būdai lošimui dažnai lemia melą ir manipuliacijas kitų žmonių atžvilgiu ir sukelia daug neigiamų finansinių pasekmių. Melas ir manipuliacijos galiausiai lemia neigiamas pasekmes tarpasmeniniams santykiams ir sukelia neigiamą savęs vaizdą. Prie neigiamo savęs vaizdo taip pat prisideda saviapgaulė lošimo metu. Afektų labilumas sukelia įvairias elgesio ir fiziologines kūno reakcijas bei neigiamai veikia santykius (pvz., dėl pykčio ir agresyvumo).

Apibendrinant, lošimo patyrimas visada prasideda įsitraukimu ir, tarpininkaujant įvairioms elgesio ir jausmų išraiškoms, baigiasi neigiamomis pasekmėmis, kurios apima finansinius nuostolius, sugadintus tarpasmeninius santykius bei į neigiamą pusę pakitusio savęs vaizdo. Lošimo patyrimas nėra linijinis – visos teminės analizės metu išskirtos bendros lošimo patyrimą apibūdinančios temos yra glaudžiai susijusios ir sąveikaujančios tarpusavyje.

3.4. Tyrimo ribotumai ir tolimesnių tyrimų gairės

Vienas iš šio tyrimo ribotumų yra tas, jog tirta gana siaura imtis (vos 8 tyrimo dalyviai). Nors kokybiniuose tyrimuose tokio tiriamųjų skaičiaus pakanka, ypač, kai jaučiama, jog tiriamas reiškinys pilnai atsiskleidė ir nauji duomenys nebeteikia naujų įžvalgų, tokia maža tiriamųjų imtis neleidžia gautų rezultatų generalizuoti visiems probleminiams lošėjams. Ištyrus didesnę imtį, greičiausiai iškiltų daugiau temų, svarbių lošimo patyrimo kontekste, tačiau kurios liko nepaminėtos esamo tyrimo dalyvių.

Žiūrint iš mokslo, kuriame taip aukštinamas kuo objektyvesnių metodų naudojimas tyrimams, pusės, prie tyrimo ribotumų taip pat galima priskirti pasirinktą fenomenologinį teorinį pagrindą, kadangi fenomenologija pirmenybę teikia asmeninei patirčiai, kuri visuomet subjektyvi. Nors toks subjektyvumo vertinimas leidžia giliau atskleisti tiriamą reiškinį ir suteikia galimybę skaitytojui įsijausti ir išgyventi tai, ką patiria tyrimo dalyviai, tačiau, šio tyrimo kontekste, gauti rezultatai nesuteikia jokių objektyvių žinių, kurias būtų galima generalizuoti visiems probleminiams lošėjams, apie tiriamą reiškinį.

Pradedant kalbėti apie tolimesnius tyrimus, svarbu paminėti, kad Lietuvoje itin jaučiama tyrimų probleminio lošimo tematika stoka. Todėl tikimasi, kad ateityje daugiau tyrėjų susidomės ir įsitrauks į įvairių probleminio lošimo aspektų tyrinėjimą. Šis tyrimas, kaip jau buvo minėta, neteikia objektyvių žinių apie tiriamą reiškinį, todėl rekomenduotina kituose tyrimuose pasitelkti objektyvius tyrimų metodus. Taip pat būtų svarbu ištirti lošimo patyrimo reiškinį ar atskirus jo aspektus kiekybiškai, kad gauti rezultatai galėtų būti generalizuojami ir panaudojami naujų pagalbos metodų kūrimui.

IŠVADOS

1. Lošimo patyrimas nėra linijinis – visi lošimo patyrimo aspektai yra glaudžiai susiję ir sąveikaujantys tarpusavyje.
2. Tiriant lošimo patyrimą probleminių lošėjų imtyje, atsiskleidė dvylika svarbių šio patyrimo aspektų:
 - a) Probleminių lošėjų įsitraukimas į lošimus, kuris lemia jų pradinį ar tęstinį lošimo elgesį, apima lošimo įstaigų patrauklumo, greitų pinigų troškimo, negebėjimo sustoti lošti ir aplinkinių įtaką šiam elgesio modeliui.
 - b) Probleminiai lošėjai patiria neigiamas finansines lošimų pasekmes, susidedančias iš turimų pinigų pralošimo, įsiskolinimų bei socialinio statuso praradimo.
 - c) Lošimo metu probleminiai lošėjai dažnai užsiima savidestruktyvaus tipo elgesiu, pasižyminčiu fiziologinių poreikių netenkinimu, sucidinėmis mintimis ir veiksmais bei alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimu.
 - d) Lošimo metu probleminiai lošėjai patiria įvairias kūno reakcijas, tarp kurių randasi drebulys, prakaitavimas, fizinis nuovargis, galvos skausmai.
 - e) Lošimo metu probleminiai lošėjai reaguoja įvairiomis elgesio išraiškomis, kurios dažniausiai yra agresyvaus pobūdžio, kaip antai daiktų daužymu, riksmomis ir agresyvia kalba, nukreipta į aplinkinius, keiksmažodžių naudojimu.
 - f) Lošimo metu probleminiai lošėjai patiria greitai kintančias, nepastovias emocijas, svyruojančias nuo labai teigiamų iki labai neigiamų; jos apima pyktį ir agresiją, baimę, kaltę ir savigraužą, gėdą, nevilties ir beprasmybės jausmus, euforiją, optimistiškumą ir pozityvumą bei bendro pobūdžio nemalonius jausmus.
 - g) Probleminiai lošėjai lošimų kontekste naudoja įvairaus pobūdžio saviapgaulės būdus: keldamiesi lūkesčius, kurie nepasiteisina, meluodami sau, sureikšmindami pinigus ir paisydami klaidingų savo įsitikinimų.
 - h) Probleminiai lošėjai, siekdami lošti, naudoja oficialių pinigų paieškos būdus ir nelegalius būdus pinigams gauti.
 - i) Probleminiai lošėjai dažnai meluoja ir manipuliuoja aplinkiniais, lošimo kontekste.
 - j) Probleminiai lošėjai patiria neigiamas lošimų pasekmes tarpasmeniniams santykiams.
 - k) Lošimo metu probleminiai lošėjai patiria pabėgimo nuo realybės jausmą, kuomet pamiršta apie savo rūpesčius ir problemas.

- 1) Lošimo kontekste pasikeičia probleminių lošėjų savęs vaizdas, įskaitant disociatyvines būsenas ir neigiamas nuostatas apie save.

LITERATŪRA

- Bergler, E. (1958). *The Psychology of Gambling*, London: Hanison.
- Binde, P. (2009) Exploring the impact of gambling advertising: an interview study of problem gamblers. *Int J Ment Health Addict*.
- Blanchard, E. B., Wulfert, E., Freidenberg, B. M., & Malta, L. S. (2000). Psychophysiological assessment of compulsive gamblers' arousal to gambling cues: A pilot study. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, 25(3), 155–165.
- Blaszczynski, A., & Nower, L. (2002). A pathways model of problem and pathological gambling. *Addiction*, 97(5), 487-499.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N., & Terry, G. (2019). Thematic analysis. *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*, 843-860.
- Calado, F., & Griffiths, M. D. (2016). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of behavioral addictions*, 5(4), 592-613.
- Carter, B. L., & Tiffany, S. T. (1999). Meta-analysis of cue-reactivity in addiction research. *Addiction*, 94(3), 327-340.
- Derevensky, J. L., Gupta, R., Messerlian, C., Mansour, S. (2009). The impact of gambling advertisements on child and adolescent behaviors: A qualitative analysis. McGill University.
- Derevensky, J., Sklar, A., Gupta, R., & Messerlian, C. (2010). An empirical study examining the impact of gambling advertisements on adolescent gambling attitudes and behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8(1), 21-34.
- Dickson-Swift, V. A., James, E. L., & Kippen, S. (2005). The experience of living with a problem gambler: Spouses and partners speak out. *Journal of Gambling Issues*, (13).
- Felsher, J. R., Derevensky, J. L., & Gupta, R. (2004). Lottery playing amongst youth: implications for prevention and social policy. *Journal of Gambling Studies*, 20, 127–153. doi:10.1023/B:JOGS.0000022306.72513.7c.
- Henning, B., & Vorderer, P. (2001). Psychological escapism: Predicting the amount of television viewing by need for cognition. *Journal of Communication*, 51, 100–120.
- Husserl, E. (2005). *Karteziškosios meditacijos*. Vilnius: Aidai.
- Jacobs, D. F. (1986). A general theory of addictions: A new theoretical model. *Journal of gambling behavior*, 2(1), 15-31.

- Kardelis, K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus.
- Klingemann, H. K. (1995). Games, risk and prevention: The rehabilitation of "Homo ludens". *Journal of Alcohol and Drug Education*.
- Korn, D. A., Hurson, T., & Reynolds, J. (2005). Final report: Commercial gambling advertising: Possible impact on youth knowledge, attitudes, beliefs and behavioral intentions: Ontario Problem Gambling Research Centre.
- Kuo, A., Lutz, R. J., & Hiler, J. L. (2016). Brave new World of Warcraft: A conceptual framework for active escapism. *Journal of Consumer Marketing*, 33(7), 498-506.
- Ladouceur, R., & Walker, M. (1998). Cognitive approach to understanding and treating pathological gambling.
- MacKillop, J., & De Wit, H. (Eds.). (2013). The Cue Reactivity Paradigm in Addiction Research. In *The Wiley-Blackwell handbook of addiction psychopharmacology*. John Wiley & Sons.
- Mageau, G. A., Vallerand, R. J., Rousseau, F. L., Ratelle, C. F., & Provencher, P. J. (2005). Passion and gambling: Investigating the Divergent affective and cognitive consequences of gambling 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(1), 100-118.
- McCormick, R. A. (1988). Pathological gambling: A parsimonious need state model. *Journal of Gambling Behavior*, 3(4), 257-263.
- Moodie, C., & Finnigan, F. (2005). A comparison of the autonomic arousal of frequent, infrequent and non-gamblers while playing fruit machines. *Addiction*, 100(1), 51–59.
- Navaitis, G., & Gaidys, V. (2017). Azartiniai lošimai: Lietuvos ir Jungtinės Karalystės lyginamoji analizė.
- Rosenthal, R. J., & Rugle, L. J. (1994). A psychodynamic approach to the treatment of pathological gambling: Part I. Achieving abstinence. *Journal of gambling studies*, 10(1), 21-42.
- Sharpe, L. (2004). Patterns of autonomic arousal in imaginal situations of winning and losing in problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 20(1), 95–104.
- Shaw, M. C., Forbush, K. T., Schlinder, J., Rosenman, E., & Black, D. W. (2007). The effect of pathological gambling on families, marriages, and children. *CNS spectrums*, 12(8), 615-622.
- Smith, D. W. (2006). Phenomenology. *Encyclopedia of Cognitive Science*.
- Taylor, S. J., Bogdan, R., & DeVault, M. (2015). Introduction to qualitative research methods: A guidebook and resource. John Wiley & Sons.
- Vallerand, R. J., Blanchard, C., Mageau, G. A., Koestner, R., Ratelle, C., Léonard, M., Blanchard, C., Gagné, M., & Marsolais, J. (2003). Les passions de l'ame: on obsessive and harmonious passion. *Journal of personality and social psychology*, 85(4), 756.

- Wood, R. T., & Griffiths, M. D. (2007). A qualitative investigation of problem gambling as an escape-based coping strategy. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 80, 107-125.
- Wulfert, E., Franco, C., Roland, B., & Hartley, J. (2008). The role of money in the excitement of gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 22(3), 380–390.
- Yin, R. K. (2015). *Qualitative research from start to finish*. Guilford Publications.

PRIEDAI

1 priedas. Informacinis kvietimas dalyvauti tyrime

Kvietimas dalyvauti tyrime "Lošimo patyrimas"

Tyrėja Gerda Budraitė

Esu Vilniaus universiteto klinikinės psichologijos magistrantė ir savo magistrinio darbo tyrimui ieškau dalyvių, turinčių problemų su lošimu.

Kas gali dalyvauti? Visi, galintys papasakoti apie savo lošimo patyrimą.

Koks šio tyrimo tikslas? Šiuo tyrimu siekiama patyrinėti probleminių lošėjų subjektyvų lošimo patyrimą, geriau suprasti probleminį lošimą.

Kaip vyktų tyrimas? Tyrimas vyktų susitikus individualiai, prašyčiau papasakoti apie savo lošimo patyrimą. Pokalbis truktų ne ilgiau nei 1 valandą.

Kur bus naudojama pateikta informacija? Visa jūsų pateikta identifikuojanti informacija išliks konfidenciali (vardai ar kiti asmens duomenys nebus minimi). Visa gauta medžiaga bus naudojama tik tyrimo tikslais.

Jei susidomėjote, drąsiai kreipkitės į mane nurodytais kontaktais

2 priedas. Bendras temų ir potemių sąrašas

Finansinės pasekmės

A. Turimų pinigų pralošimas

- TD1 Pralošiau didelę pinigų sumą
- TD1 Išlošiau didelę sumą pinigų, tačiau ją pralošiau
- TD1 Pralošiau ne savo pinigus
- TD2 Pralošdavau tėvų duotus pinigus
- TD2 Pralošiau tam tikrą sumą pinigų
- TD2 Pralošęs pinigus, nežinodavau ką sakyti artimiesiems
- TD3 Galiausiai pralošiau turimus pinigus ir turtą
- TD4 Pradėjau pralošinėti pinigus
- TD4 Pralošdavau visus pinigus
- TD5 Pralošiau pinigus, kurių man reikėjo pragyvenimui
- TD5 Pralošiau kitų žmonių pinigus
- TD6 Pralošdavau visus uždirbtus ar turimus pinigus
- TD7 Galiausiai pralošiau turimus pinigus
- TD8 Prieš lošimą turėjau didelę sumą pinigų, kurią pralošiau

B. Isiskolinimai

- TD2 Lįsdavau į skolas, kad gaučiau pinigų lošimams
- TD2 Prašiau artimųjų pagalbos padengti mano skolas
- TD3 Buvau visiems skolinga
- TD4 Turėjau daug problemų ir skolų
- TD5 Turiu daug skolų
- TD5 Draugai paskolino man pinigų, kuriuos aš pralošiau
- TD5 Paskolas ėmiau, negalvojant apie sąlygas
- TD6 Esu pasiėmęs begalę paskolų
- TD7 Imdavau paskolas, kad galėčiau lošti
- TD8 Pralošdavau pasiskolintus pinigus

C. Socialinio statuso praradimas

- TD1 Dėl lošimo susigadinau karjerą
- TD3 Dėl lošimų praradau darbą ir mečiau studijas

2. Savidestruktyvus elgesys lošimo kontekste

A. Fiziologinių poreikių netenkinimas

- TD1 Mažai miegojau dėl lošimų
- TD2 Lošdavau, kol kiti miegodavo, pamiršdavau valgyti, vartojau alkoholį ir rūkiau
- TD3 Kai lošdavau aš nesiprausdavau ir nevalgydavau
- TD4 Vartodavau narkotikus, nuo kurių naktinimis nemiegodavau, tad lošdavau
- TD6 Negalėdavau užmigti kelias naktis iš eilės
- TD8 Kol lošdavau, nemiegodavau ir nevalgydavau

B. Suicidinės mintys ir veiksmai

- TD1 Galvojau apie savižudybę, tačiau nepadariau to
- TD2 Galvojau apie savižudybę ir bandžiau nusižudyti, tačiau to nepadariau
- TD5 Matai tik vieną būdą - nusižudyti
- TD6 Pralošus norėdavosi pradingti, kildavo suicidinių minčių

C. Svaiginimasis alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis

- TD2 Esu priklausomas nuo alkoholio
- TD2 Išgėręs kazino būdavau agresyvus
- TD2 Lošdavau, kol kiti miegodavo, pamiršdavau valgyti, vartojau alkoholį ir rūkiau
- TD4 Vartodavau narkotikus, nuo kurių naktinimis nemiegodavau, tad lošdavau
- TD5 Lošdamas daug rūkai
- TD6 Rūkydavau žolę
- TD6 Parūkius žolės nebuvo net minčių apie susivaldymą nuo lošimo

3. Lošimų sukeltos fiziologinės kūno reakcijos

- TD1 Lošiant man drebėjo rankos
- TD1 Lošimo metu mane išmušė prakaitas
- TD1 Vien mintis apie lošimus sukeldavo kūno reakcijas ir norą lošti
- TD2 Išėjęs iš kazino jausdavausi fiziškai ir emociškai išsekęs
- TD3 Po lošimo jausdavausi pavargusi
- TD3 Lošdama jausdavau nerimą, drebėdavau
- TD5 Pralošinėjant nerviniesi, prakaituoji
- TD5 Pralošus kūnas neranda sau vietos, būni nesavas
- TD6 Pralošęs sunerdavau galvą į pečius, nuleisdavau galvą
- TD6 Jausdavausi pervargęs
- TD6 Po lošimo jausdavau galvos skausmą
- TD6 Lošimo metu padažnėja širdies ritmas
- TD7 Lošiant mane krėsdavo drebulys, pildavo prakaitas
- TD8 Lošiant jaučiau stiprias kūno reakcijas

4. Lošimų sukeltos elgesio reakcijos

- TD1 Lošiant aš keikiausi, rėkiau ant kitų žmonių
- TD2 Išgėręs kazino būdavau agresyvus
- TD2 Norėdamas lošti būdavau neramus
- TD3 Pralaimėjusi išliedavau savo agresiją daiktų trankymu, riksmams
- TD3 Pralaimėjusi emocijas išliedavau kąsdama į ranką
- TD3 Kartais vakarais po lošimo verkdavau
- TD4 Būnant kazino, burbėdavau ir agresyviai kalbėdavau su aplinkiniais
- TD5 Skambindavau kam nors, ieškodamas palaikymo
- TD5 Pralošus labai daug keikiesi, daužai daiktus
- TD8 Imi daužytis, keiktis, sunkiai valdaisi

5. Afektų labilumas lošimų kontekste

A. Pyktis ir agresija

- TD1 Lošimo metu pralaiminėjant mane apimdavo didelis pyktis ir agresija
- TD2 Jausdavau pyktį, kai kiti man priekaištaudavo
- TD2 Jaučiau susierzinimą, kol negaudavau to, ko noriu
- TD3 Jaučiau pyktį ir agresiją dėl praloštų pinigų
- TD4 Nervinausi ir pykau, kai nepavykdavo nei išlošti, nei pralošti turimų pinigų
- TD5 Nervinausi, kai kažkas kitas laimėdavo pinigų
- TD5 Lošiant aplinkiniai žmonės ir garsai nervina ir kelia agresiją
- TD5 Pralošus jauti pyktį, kol randi ant ko dar pastatyti
- TD6 Pasyviai reikšdavau savo agresiją
- TD6 Jausdavau pyktį sau
- TD7 Pralaimėjusi jausdavau nemalonius jausmus - pyktį, neapykantą
- TD8 Pralošus jausdavau didelį pyktį

B. Baimė dėl galimų pasekmių

- TD1 Jaučiau baimę dėl praloštų pinigų galimų pasekmių
- TD3 Aš bijojau ką nors sutikti gatvėje
- TD3 Aš bijojau, kad mane primuš ar užmuš
- TD6 Jausdavau visko baimę

C. Kaltė ir savigrauža

- TD3 Pralaimėjusi kaltinau ir nekenčiau savęs
- TD4 Pralošus pinigus kaltindavau ir keikdavau save
- TD5 Pralošus jausdavau neapykantą sau
- TD5 Nešiojiesi kaltės jausmą
- TD6 Visą pralošęs jausdavau kaltę, savigraužą, savigailą

D. Gėdos jausmas

- TD2 Prisiminęs tai, kaip elgiausi, jaučiu gėdą ir norą slėptis
- TD6 Pralošęs jausdavau gėdą
- TD5 Jaučiu gėdą, todėl niekam nesakiau apie savo sunkumus
- TD3 Man buvo gėda vienai eiti į kazino, todėl kviečiau kitus žmones eiti kartu

E. Neviltis ir beprasmybė

- TD1 Po lošimo jaučiau beprasmybę
- TD2 Pralošęs jaučiau neviltį ir beprasmybę
- TD6 Jausdavau neviltį ir beprasmybę
- TD3 Galiausiai apima bejėgiškumas, neviltis

F. Lošimo metu jaučiama euforija

- TD1 Buvau euforijos būsenoje, kurią prilyginčiau orgazmui
- TD2 Jei man sekdavosi, aš pasitikėdavau savimi
- TD3 Kai lošti sekasi, jaučiuosi pakylėta, euforijos būsenoje
- TD3 Lošdama jaučiau entuziazmą
- TD4 Laimėjęs labai džiaugiasi
- TD5 Laimėjus jautiesi pakylėtas, pasitinkintis savimi

TD6 Lošimo metu jausdavau pakylėtas, džiaugsmingas, kaip įsimylėjęs
TD7 Lošimo metu jausdavau jaudulį, kuris man patiko
TD8 Lošiant jauti tokį pakylėtumą, euforiją

G. Optimistiškumas ir pozityvumas

TD2 Kazino man buvo linksma, jausdavau toli nuo visų rūpesčių
TD2 Kazino buvo man kaip darbas, kuriuo aš didžiavausi
TD5 Turėdamas pinigų ir eidamas lošti jautiesi ramus ir pozityvus
TD6 Turėdamas pinigų lošimams, jausdavau nepagrįstai optimistiškai

H. Bendras nemalonus jausmas

TD2 Išėjęs iš kazino jausdavau fiziškai ir emociškai išsekęs
TD2 Po kiekvieno lošimo man būdavo sunku, norėdavau išnykti
TD2 Išėjęs iš kazino jausdavau sugniuždytas
TD6 Pralošus užguldavu sunkesni, skaudesni jausmai
TD6 Po lošimo jausdavau prislėgtas

6. Saviapgaulė

A. Nepasiteisinę lūkesčiai

TD1 Susiplanavau, ką veiksiu su išloštais pinigais, tačiau planų įvykdyti nepavyko
TD1 Eidamas lošti tikėjau pasidvigubinti turimus pinigus
TD1 Kiekvieną kartą sakiau sau, kad pralošiu iš anksto skirtą pinigų sumą ir daugiau nebelošiu
TD2 Tikėjau pasidvigubinti turimus pinigus arba atsilošti praloštus pinigus
TD2 Maniau, kad pasiskolintus pinigus gražinsiu, nors nežinojau kaip
TD4 Iš principo einu į tą kazino, kuriame pralošiau pinigus, kad nubausti juos atsilošiant
TD4 Tikėjau, kad atsilošiu praloštus pinigus
TD5 Eidamas lošti visada tikėjau laimėti
TD5 Galvojau, kad laimėjęs, atiduosiu skolas
TD6 Galvodavau, kad atsilošiu praloštus pinigus
TD7 Tikėjau, kad man pavyks atsilošti pinigus, kuriuos anksčiau pralošiau
TD7 Tikėjau, kad man pasiseks ir aš laimėsiu
TD8 Eidavau į kazino su tikslu laimėti

B. Melas sau

TD2 Galvodavau ir žadėdavau sau ir kitiems, jog darysiu ką nors, kad nustočiau lošti, tačiau nieko nedariau
TD2 Tikėjau, kad man liks kažkiek pinigų, nors žinojau, kad neliks
TD5 Lošiau tam, kad atsilošti anksčiau praloštus pinigus
TD5 Prieš lošdamas teisindavausi, kad reikia pinigų
TD5 Po lošimo sau teisindavau save, kad pralošiau nedaug pinigų
TD6 Buvau giliame savo priklausomybės neigime

C. Pinigų sureikšminimas

TD2 Pinigai man tapo vertybe
TD2 Maniau, kad turint pinigų, turėsiu viską
TD2 Neturėdamas pinigų jaučiausi nesaugiai
TD4 Neturėdamas pinigų jautiesi silpnas, neturi jėgų

TD5 Pinigai man atrodė labai svarbūs

D. Klaidingi įsitikinimai

TD1 Maniau, kad galiu lošti be pasekmių

TD1 Kai ėjau į anoniminių lošėjų susirinkimus, man atsibosdavo, maniau, kad man nereikia į juos eiti

TD2 Lažybos man atrodė nekaltas dalykas

TD2 Negebėjau pripažinti, jog esu priklausomas

TD3 Maniau, kad laimėsiu ir padengsiu savo skolas, atlyginsiu žalą ir išsispręs visos problemos

TD3 Maniau, kad problema tame, jog pralošiu

TD3 Tikėjau, kad viskas baigsis gerai

TD4 Galvojau, kad esu laimingas, man sekasi lošti

TD4 Maniau, kad nereikia dirbti, kad turėtum pinigų, užtenka lošti

TD4 Kaltinau aplinkinius už savo pralaimėjimus

TD5 Bandžiau apsidrausti, kombinuodamas statymus, kurie tikrai turi pavykti

TD6 Nenorėjau priimti siūlomos pagalbos, galvojau, kad galiu susitvarkyti pats

TD7 Turėdavau iliuzijų, kad viskas pasibaigs gerai

7. Pinigų įgijimo būdai lošimui

A. Oficialių pinigų paieškos ir panaudojimas

TD1 Į internetinę kazino sąskaitą persivedžiau pinigų, kad galėčiau lošti

TD1 Nusprendžiau pasiimti tam tikrą pinigų sumą ir eiti lošti

TD2 Laukdavau, kada vėl galėsiu eiti lošti

TD2 Lengvai gaudavau pinigus

TD2 Išėjęs iš kazino galvodavau iš kur reikės gauti pinigų sekančiam lošimui

TD3 Nepradėdavau lošti, kol neturėdavau tam tikros sumos pinigų

TD3 Ieškodavau pinigų lošimui, tačiau jų buvo sunku rasti

TD3 Pardaviau visus vertingus savo ir artimųjų daiktus, kad gauti pinigų lošimui

TD5 Prieš lošimą turėjau savų pinigų

TD5 Priduodavau daiktus į lombardą, kad gauti pinigų lošimui

TD6 Skolinausi pinigų iš kitų žmonių

TD7 Sukdavau galvą, iš kur gauti dar pinigų lošimui

TD8 Radau, kur gauti pinigų

B. Nelegalūs pinigų gavimo būdai

TD1 Užsiėminėjau nelegalia veikla ir turėjau problemų su teisėsauga

TD2 Pradėjau imti paskolas draugės vardu

TD2 Vogdavau iš artimųjų, kad galėčiau palošti

TD3 Imdavau paskolas kitų žmonių vardu

TD3 Pardaviau visus vertingus savo ir artimųjų daiktus, kad gauti pinigų lošimui

TD5 Pasiėmiau grynus pinigus iš įmonės, kurioje dirbau, kad galėčiau palošti

TD6 Išnešiau artimųjų kompiuterį į lombardą, kad gaučiau pinigų lošimui

TD6 Esu apvogęs artimuosius

8. Įsitraukimas į lošimus

A. Lošimo įstaigų patrauklumas

- TD1 Kazino įtraukia, nes ten nėra laikrodžių ir duoda bonusus
- TD2 Lažybų punkto darbuotojos netikrino mano amžiaus, įleisdavo nepilnamečius
- TD2 Kazino man buvo kaip antri namai, atrodė, kad galėčiau ten gyventi
- TD4 Pradėjau lankytis rimtose lošimo įstaigose, rimtai lošti
- TD4 Labai greitai išlošiau didelę sumą pinigų
- TD4 Lošimo aparatai buvo labai arti mano namų
- TD5 Kazino nesiorientuoji laike, viskas vyksta labai greitai
- TD6 Lažybų punktuose visi buvo draugiški, bendraujantys
- TD6 Lošimo metu viskas atrodo sava ir jauku
- TD7 Kazino jaučiausi gerai ir maloniai, geriau nei namuose
- TD7 Kazino jaučiausi laukiamas ir gerbiamas
- TD8 Kazino jaučiausi kaip namuose

B. Aplinkinių įtaka

- TD3 Mano šeimos nariai yra priklausomi nuo alkoholio ir lošimų
- TD3 Draugai pasiūlė eiti į lošimų įstaigą
- TD4 Draugai pasiūlė vykti į kazino, pabandyti palošti
- TD4 Pradėjau lošti, kad greičiau praeitų laikas, laukiant lošiančio draugo
- TD4 Laimėjęs gavau draugų dėmesio

C. Greitų pinigų troškimas

- TD3 Pralošus nors dalį pinigų, manęs nebetenkindavo likusi suma
- TD3 Lošimo rezultatą norėjau matyti kuo greičiau, čia ir dabar
- TD5 Norisi, kad viskas vyktų greitai
- TD6 Norėjau greičiau lošti ir matyti rezultatą

D. Negebėjimas sustoti lošti

- TD1 Turėjau palaukti kelias dienas, kad galėčiau persikelti pinigus iš internetinio kazino sąskaitos į banko sąskaitą
- TD2 Labai įsitraukdavau į lošimus, man patiko domėtis
- TD2 Kazino aš praleisdavau paras
- TD2 Man nerūpėjo niekas kitas, tik lošimas
- TD7 Negalėjau sustoti lošti
- TD2 Iki šiol mane traukia lošimai
- TD3 Aš lošiau nesustodama, paromis
- TD3 Neturint pinigų lošdavau iš virtualių pinigų vien tam, kad lošti
- TD3 Lošimas man tapo kasdienybe
- TD3 Dariau statymus nemąstydamą, vien tam, kad lošti
- TD4 Pradėjau itin dažnai lankytis kazino
- TD4 Negalėjau atsitraukti nuo lošimo
- TD4 Kazino gali praleisti paras
- TD5 Pralošus didelę dalį pinigų, pasidaro nebesvarbu
- TD5 Kai laimi, faktas, kad sugrįši į kazino
- TD5 Lošdamas dažniausiai nepasilikdavau nei cento
- TD5 Dar nebaigus lošti, galvoje sukosi planai apie sekantį lošimą

TD6 Lošimams skirdavau didelę dalį savo laiko
TD6 Lindo įkyrios mintys apie lošimus
TD6 Mane liguistai traukė lošti
TD6 Kilus mintims apie lošimą, būdavo vidinė kova, prabėgdavo skaudūs prisiminimai
TD6 Bėgdavau namo pasiimti paliktų pinigų, kol visus pralošdavau
TD6 Neturėdamas pinigų, eidavau žiūrėti, kaip bėga šuniukai
TD7 Suprasdavau savo lošimo pasekmes, tačiau vistiek lošiau
TD8 Panirdavau į lošimus, nesugebėdavau sustoti

9. Melas ir manipuliacijos aplinkinių atžvilgiu

TD2 Slėpiau nuo artimųjų tiesą apie savo lošimą ar praloštus pinigus
TD2 Mokėjau manipuliuoti žmonėmis, gauti iš jų tai, ko noriu
TD2 Norėjau, kad visi pastebėtų, kaip man blogai
TD4 Meluodamas skolindavausi pinigų iš artimųjų, pažįstamų, kad galėčiau palošti
TD5 Prašiau draugų ir pažįstamų pagalbos su pinigais
TD5 Melavau kitiems žmonėms, kad gaučiau pinigų
TD5 Melavau kitiems žmonėms apie tai, kur padėjau praloštus pinigus
TD5 Žadėjau artimiesiems, kad nebelošiu, bet vistiek lošiau
TD6 Apgaudinėdavau ir manipuliuodavau žmonėmis, kad prasimanyčiau pinigų
TD6 Lošiau taip, kad artimieji nesuprastų
TD6 Žadėdavau kitiems grąžinti pinigų

10. Pasekmės santykiams

TD2 Artimieji nesidomėjo tuo, ką aš darau
TD2 Artimieji nuo manęs nasisuko
TD2 Artimieji slėpdavo nuo manęs brangius daiktus
TD2 Man nerūpėjo kaip laikosi mano artimieji
TD3 Vengiau bendrauti su daugeliu žmonių
TD3 Nuo manęs nasisuko visi artimieji
TD3 Likau visiškai vieniša
TD4 Praradau žmonių pasitikėjimą
TD5 Nebeturėjau artimųjų pasitikėjimo
TD6 Vengiau kurti ir plėtoti santykius, nes žinojau, kad galiu pasinaudoti žmogumi

11. Pabėgimas nuo realybės

TD2 Kazino man buvo linksma, jausdavausi toli nuo visų rūpesčių
TD3 Lošiant visiškai negalvoju apie savo problemas
TD3 Nelošiant sunku negalvoti apie realybę
TD3 Lošimas padeda pabėgti nuo to, kas vyksta mano gyvenime
TD5 Lošiau, nes norėjau pabėgti nuo visko
TD6 Nustojęs lošti sugrįždavau į realybę

12. Savęs vaizdas po lošimo

A. Disociacija

TD2 Protu nesuvokiamus dalykus dariau ne aš, o manyje esantis priklausomas žmogus

TD5 Po lošimo atrodo, kad buvai girtas ir turi taisyti to žmogaus padarytą žalą

B. Neigiamos nuostatos apie save

TD5 Pralošus galvodavau, kad esu kančia ir našta artimiesiems

TD6 Pralošęs jausdavausi toks kvailys

TD4 Pralaimėjęs jautiesi apgautas, kvailas

3 priedas. Temų žemėlapis

